

Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić*

UDK 330.101

338.24

Izvorni znanstveni rad

QUO VADIS CROATIA EKONOMSKA ZNANOST I EKONOMSKA POLITIKA TIJEKOM TRANZICIJE

Nešto bolja suradnja ekonomske znanosti i ekonomske politike postojala je za vrijeme reforme i na početku tranzicije. Prekid te suradnje imao je veoma nepovoljne posljedice. To se manifestira u činjenici da će već sutra granica Europske unije biti u predgrađu Zagreba, a da će Hrvatska za prijelaz te granice čekati još neizvjestan broj godina.

Autori polaze od prosudbe da se osnovni problemi zaostajanja Hrvatske za Slovenijom odnose na tri segmenta:

(1) Političko ozračje neprihvatljivo za međunarodnu zajednicu, (2) Tajkunska privatizacija, (3) Pogrešna razina stabilizacije.

Umjesto restrukturiranja i po toj osnovi povećanja učinkovitosti poduzeća, uslijedilo je njihovo destruiranje, gušenje i gašenje s posljedicom rasta armije nezaposlenih, sa snažnim padom konkurentnosti i izvoza i s pojavom fenomena deindustrijalizacije. Na početku novoga stoljeća uslijedile su političke promjene i stvoreno je političko ozračje prihvatljivo za međunarodnu zajednicu i Europsku uniju, a to je bitno poboljšalo međunarodni položaj Hrvatske. Kumulirani ekonomski problemi u devedesetima stavili su novu koalicijsku Vladu lijevoga centra u poziciju svojevrsnog zatočenika koji veoma teško pronalazi putove izlaza.

* V. Veselica, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. D. Vojnić, znanstveni savjetnik Ekonomskog instituta, Zagreb (u mirovini).

Članak je primljen u uredništvo 08.10.2002. godine.

Ovaj je prilog koncipiran kao uvodni referat na X jubilarnom savjetovanju Hrvatskog društva ekonomista, koje se po tradiciji održava svakog studenog u Opatiji.

Tražnje izlaza na osnovi politike restrukturiranja svih sektora gospodarstva (uz odgovarajuće reforme) u kombinaciji mjera monetarne i fiskalne politike dalo je neke rezultate i ostvarilo je neke pomake, ali nedovoljne. Strateški problem transformacije postojećeg modela privređivanja u model koji se zasniva na razvitku proizvodnje i na ekspanziji izvoza i dalje je ostao otvoren.

Na XIII. svjetskom kongresu ekonomista (Lisabon 9.-13. rujna 2002.) na kojem je sudjelovala i hrvatska delegacija posebno je naglašena odlučna uloga političkih kriterija (demokratizacija, pluralizacija, funkcija pravne države, vladavina prava, ljudska prava i slobode) za priključenje Europskoj uniji, što znači da postojeća razina BDP Hrvatske nije više takva zapreka preko koje se ne bi moglo proći. Predstavlja li to osnovicu za optimizam, tek valja vidjeti.

Uvodne napomene

Konac proteklog stoljeća, posebno osamdesete i devedesete godine, bile su veoma burne, dinamične i može se reći prijelomne, za hrvatsko gospodarstvo i društvo. Osamdesete godine predstavljaju završetak intenzivnih reformskih događanja na ovim našim prostorima i početak tranzicije. Devedesete godine predstavljaju ostvarivanje tranzicije u veoma teškim i protivuriječnim uvjetima. Ti teški i protivuriječni uvjeti ostvarivanja tranzicije vuku svoje korijene iz vanjskih i unutrašnjih izvora. Vanjski uzroci se posebno odnose na nametnuti rat. Već u prvim godinama osamostaljivanja i međunarodnog priznanja Republika Hrvatska je morala savladavati ne samo očekivane probleme tranzicijske krize, nego i neočekivane probleme ratnih razaranja, ratnih šteta, privremeni gubitak ne malog dijela državnog teritorija kao i teške probleme stotine tisuća izgnanika i prognanika. To je bilo vrijeme kada su se sve pozitivne snage hrvatskog društva morale uključiti u odbranu nacionalnog identiteta. Jer odbrana toga identiteta predstavljala je temeljni preduvjet ostvarivanja svekolike tranzicije i demokratizacije.

Hrvatska ekonomska znanost je već od samog početka veoma aktivno i angažirano djelovala u tom smislu. To se odnosi i na znanstvene institucije (ekonomske institute i fakultete) i na djelovanje ekonomista putem svoje udruge civilnog društva, tj. putem Hrvatskog društva ekonomista. Na prvoj obnoviteljskoj konferenciji Hrvatskog društva ekonomista, početkom devedesetih, temeljne poruke išle su u smislu apela na sve ekonomiste da se aktivno uključe i angažiraju u ostvarivanje procesa tranzicije, demokratizacije i osamostaljivanja Republike Hrvatske kao nove međunarodno priznate samostalne države. Aktivnost koju je Hrvatsko društvo ekonomista tijekom devedesetih, ostvarivalo u tom smislu može se najbolje vidjeti iz brojnih savjetovanja i publikacija. Posebno valja spomenuti opatijska, tradicionalna, savjetovanja i odgovarajuće publikacije, kao i savjetovanja i pu-

blikacije koje je Hrvatsko društvo ekonomista ostvarivalo u suradnji sa Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti.

U tom kontekstu svakako valja spomenuti i kontinuiranu aktivnost časopisa Hrvatskog društva ekonomista *Ekonomski pregled*. Samo usput spominjemo da smo upravo zahvaljujući kontinuitetu djelovanja ovog časopisa primljeni u Svjetsku asocijaciju ekonomista, čak i prije nego je Hrvatska postala član Vijeća Europe. U vezi sa aktivnošću Hrvatskog društva ekonomista i časopisom *Ekonomski pregled* valja istaknuti i ulogu izdavačke kuće Informator, Zagreb sve do početka devedesetih godina. Poslije toga odlučnu organizacijsku, logističku i producentnu ulogu ima Inženjerski biro d.d. Zagreb.

Unutrašnji naprijed spomenuti izvori i uzroci teških i protivuriječnih uvjeta ostvarivanja tranzicije i demokratizacije odnose se na greške ekonomske i ukupne politike. Deseto jubilarno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista, već po tradiciji, se održava u Opatiji u vrijeme kada se Hrvatsko gospodarstvo i društvo sukobljava sa teškim problemima kumuliranih tijekom devedesetih. Ovo savjetovanje održavamo na početku novog stoljeća i milenija koncem godine 2002. dakle u vrijeme kada je rat već daleko iza nas. Teški kumulirani problemi koji karakteriziraju ovaj moment razvoja hrvatske privrede i društva i sami po sebi nameću potrebu da se nešto više kaže o odnosima ekonomske znanosti i ekonomske politike tijekom posljednjih decenija.

Ekonomska znanost i ekonomska politika tijekom devedesetih

Odnosi ekonomske znanosti i ekonomske politike su po prirodi stvari divergentni. Ekonomska znanost je dio ukupne znanosti i njome se bave znanstvenici. Ponašanje znanstvenika u osnovi opredjeljuje borba za znanstvenu istinu. Ekonomska politika je dio ukupne politike i njome se bave političari. Ponašanje političara u osnovi opredjeljuje borba za vlast. To je i sasvim razumljivo budući da svoje političke programe mogu ostvarivati samo one stranke koje su na vlasti.

Već od samog početka tranzicije smo na opatijskim savjetovanjima isticali da bi u uvjetima tranzicijske krize, a kasnije i gospodarske i moralne krize, bilo poželjno da između ekonomske politike i ekonomske znanosti postoje odnosi plemenitog komplota, ili barem konstruktivne suradnje. Ovakvi su se odnosi počeli stvarati na samom početku devedesetih. Prvi predsjednik Vlade samostalne Republike Hrvatske Stjepan Mesić privukao je na suradnju ekonomsku znanost. To se posebno odnosi na čitav niz suradnika Ekonomskog instituta, Zagreb, uključujući i prvog ministra za razvoj Stjepana Zdunića. Ta suradnja je nastavljena i intenzivirana u vrijeme druge Vlade na čelu sa Josipom Manolićem. Ekonomska znanost općenito i Ekonomski institut, Zagreb posebno imali su bogatu tradiciju u radu na reformi,

tako da su bili veoma dobro pripremljeni za rad na ostvarivanju ekonomije i politike tranzicije. Ta je pripremljenost bila prepoznatljiva ne samo na domaćem, nego još i više na međunarodnom planu. Takvoj pripremljenosti je uvelike pomogla dugogodišnja međunarodna suradnja sa nizom poznatih srodnih institucija iz nekih europskih zemalja i SAD. U tom kontekstu posebno spominjemo Bečki institut za komparativne međunarodne studije, zatim Institut za međunarodne ekonomske i političke studije Akademije znanosti Ruske federacije, Moskva i Institut za komparativne studije Državnog sveučilišta Floride, Tallahassee.

Temeljem intenzivne međunarodne suradnje hrvatski su ekonomisti bili pozivani, posebno tijekom osamdesetih i devedesetih, na sve značajnije međunarodne skupove i kongrese na kojima su se raspravljali problemi reforme i tranzicije. Kada je riječ o pripremljenosti hrvatskog gospodarstva i hrvatske ekonomske znanosti za tranziciju posebno valja spomenuti četiri skupa. Prvi je u ožujku godine 1990. organizirala Svjetska banka u Institutu za primijenjene sisteme, u Luxemburgu, u blizini Beča.

Iz zemalja u tranziciji su kao pozvani referenti sudjelovali samo Neven Mates i Dragomir Vojnić iz Ekonomskog instituta, Zagreb. Drugi skup je organizirao spomenuti Bečki institut za komparativne međunarodne studije koji je tijekom mnogih godina koordinirao velikim međunarodnim projektom European economic interaction and integration. Članovi međunarodnog odbora koji je upravljao ovim projektom su bili suradnici Ekonomskog instituta, Zagreb na početku Rikard Lang i kasnije Dragomir Vojnić. Ovaj je međunarodni skup održan u listopadu godine 1990. točno u vrijeme ujedinjenja Njemačke u Tiibingenu na temu Ekonomija i politika tranzicije. Na ovom je skupu po prvi puta spomenut termin Economics and politics of transition, a isto tako i po prvi puta dan nešto zaokruženiji pogled na tranziciju. Tome su dali aktivni doprinos i hrvatski ekonomisti. Sa ovoga je skupa, kao i sa svih drugih skupova u organizaciji Bečkog instituta, objavljena posebna knjiga pod istim naslovom pod kojim je ovaj skup održan.¹

Treći skup je održan u vrijeme kada je tranzicija već uvelike započela u lipnju godine 1991. To je prvi veliki međunarodni skup na temu tranzicije i privatizacije. Organizator je bio poznati The Hoover Institution, Stanford University California, SAD. Ova institucija je poznata po tome što organizira međunarodne znanstvene skupove interesantne za Bijelu kuću i Ministarstvo za vanjske poslove. Bili su pozvani političari i znanstvenici iz svih zemalja u tranziciji. Amerikanci su ovom skupu dali veliki značaj tako da su bili pozvani i svi nobelovci koji su imali interes za ovu temu. Moderator skupa je bio George Shultz, koji je poznat i kao ministar vanjskih poslova u Vladi predsjednika Regana. Hrvatska je bila predstavljena sa

¹ Christopher T. Saunders (et al.) Economics and Politics of Transition, MacMillan, London 1992.

referatom (Vojnić, Zdunić) koji se temeljio na studiji Ekonomskog instituta, Zagreb. Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Hrvatska (u redakciji Stjepana Zdunića) koja je trebala poslužiti kao analitička osnova za pripremu Zakona o privatizaciji. Posebno dobar prijem su imali stavovi o direktnoj transformaciji društvenog vlasništva u privatno. Na kraju ove konferencije su o našoj pripremljenosti za tranziciju bile izrečene najbolje ocjene koje su se ikada mogle čuti na jednom međunarodnom znanstvenom skupu. Izrekao ih je moderator konferencije George Shultz. Vrednujući pripremljenost pojedinih zemalja za tranziciju na koncu se obratio nama sa riječima da nas nikada nisu ni ubrajali u zemlje realnog socijalizma. Ako u miru prebrodimo unutrašnje probleme tj. razdruživanje ostati ćemo i dalje na čelu tranzicijske kolone kao što smo godinama bili na čelu reformske kolone. Zašto su se ove prosudbe ostvarile samo za Sloveniju, a ne i za Hrvatsku, pitanje je kome treba posvećivati svekoliku multidisciplinarnu pozornost.

Četvrti skup koji želimo spomenuti se odnosi na X Svjetski kongres ekonomista koji je održan u kolovozu godine 1992. u Moskvi. Hrvatsku ekonomsku znanost su predstavljali pozvani referenti Željko Rohatinski i Dragomir Vojnić kojih je referat bio prezentiran na planiranoj sjednici. I premda su i kasnijih godina hrvatski ekonomisti bili pozivani na međunarodne skupove o tranziciji, njihov je tretman bio bitno različit u odnosu na onaj koji su imali na spomenute četiri konferencije. To međutim nije bilo neposredno povezano sa ekonomskom znanosti nego s ekonomskom i ukupnom politikom. Za naš slijed razmatranja je međutim važna prosudba da su hrvatsko gospodarstvo i društvo, a isto tako i ekonomska znanost bili dobro pripremljeni za tranziciju.

U tom kontekstu valja opetovati jednu prosudbu o našoj ekonomskoj znanosti u povijesnoj retrospektivi i aktualnom trenutku. Ona sigurno nije bila, a nije ni sada, na nekoj zavidnoj razini. Pomaci su očiti, ali bi bilo poželjno da su još veći. Ono što je međutim očito i neupitno to je da je hrvatska ekonomska znanost bila u kontinuitetu reformski tržišno, demokratski i pluralistički orijentirana i da je u tom smislu dalo vidan doprinos demokratizaciji i pluralizaciji i tranziciji našeg gospodarstva i društva.² Ono što se nerijetko (svjesno ili nesvjesno) zaboravlja to je činjenica da je hrvatska ekonomska (i šira) znanost dala svoj obol ubrzanju kraha boljševičke opcije. Isto se tako veoma rijetko spominje veliki doprinos koji je u sklopu ukupnih, događanja na ovim prostorima i ekonomska i šira znanost dala svoj doprinos stvaranju preduvjeta i za rušenje berlinskog zida. Ekspozicija balkanskog nacionalizma bacila je sjenu na sve ono što je prethodno postignuto i o čemu se moraju dati znanstveno utemeljene prosudbe. To se odnosi i na čitav

² Da u tom kontekstu spomenemo seriju od 23 sveske tzv. "crvenih knjiga (od 1967. do 1990.) u redakciji prvo Rikarda Langa a kasnije Dragomira Vojnića u izdanju Ekonomskog instituta, Zagreb, 1967/1990.

kompleks uloge i mjesta samoupravljanja u reformskim događajima na ovim prostorima. Sve se to mora valorizirati u svijetlu činjenice da participacija radnika u upravljanju i profitu ima sve veću ulogu u razvoju civilnog društva.

Razvoj civilnog društva pretpostavlja i sve veću ulogu i utjecaj znanosti, znanstvenih institucija i odgovarajućih udruga u donošenju onih odluka koje opredjeljuju ukupan društveni, ekonomski i politički razvoj. U tom kontekstu bi se mogle općenito reći da su odnosi između ekonomske znanosti i ekonomske politike utoliko više sukladni i manje konfliktni ukoliko je jedno društvo demokratski, ekonomski i politički razvijenije. U nas su međutim nešto sukladniji odnosi između ekonomske znanosti i ekonomske politike bili u vrijeme reforme nego u vrijeme tranzicije. To se može objasniti činjenicom da su i ekonomska znanost i ekonomska politika bili reformski orijentirani. Usklađeni odnosi između ekonomske znanosti i ekonomske politike postojali su, kako je već naprijed spomenuto, samo početkom devedesetih tj na početku tranzicije. Ekonomska znanost je bila pozvana na suradnju i sa prvom Vladom (na čelu sa Stjepanom Mesićem) i sa druge Vladom (na čelu sa Josipom Manolićem). Ekonomski institut Zagreb je u to vrijeme priredio dvije studije konceptijsko strateškog karaktera. Prva je bila priređena pod naslovom Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Hrvatske u redakciji Stjepana Zdunića. U dogovoru sa predsjednikom Vlade Josipom Manolićem sa kojim smo kao predstavnici Ekonomskog instituta, Zagreb u to vrijeme kontinuirano ostvarivali osobne radne kontakte, ova je studija trebala poslužiti kao analitička podloga za Zakon o privatizaciji. Druga je studija bila priređena pod naslovom Konceptija i strategija razvoja Republike Hrvatske u redakciji Bože Marendića i Borislava Škegre.

Ta je studija bila koncipirana kao okvirna, da tako kažemo, infrastrukturna strateška osnova za početak privatizacije i tranzicije. Jedna od temeljnih strateških odrednica ovih studija je posebno naglašavala prednosti društvenog vlasništva koje se, s obzirom na tržišnu tradiciju, dohodovne (ustvari profitne) odnose i dostignutu razinu managementa i marketinga treba postepeno, ali direktno, transformirati u privatno vlasništvo. Teorijske odrednice ovih studija su polazile od osnovnih zadaća ekonomije i politike tranzicije. A te zadaće moraju biti usmjerena na podizanje djelotvornosti i profitabilnosti privređivanja putem svestranog restrukturiranja i proizvodnog i tehnološkog i menagerskog i marketinškog i poslovno financijskog i informatičkog i svakog drugog.

Tek se na tim osnovama može započeti postepeni razvoj financijskog tržišta i odgovarajuća kapitalizacija dionica. Sve u svemu osnovna upozorenja išla su u smjeru da se temeljni ciljevi tranzicije ne odnose na privatizaciju kao takvu, tj. na mehaničko definiranje vlasnika već na podizanje kvaliteta upravljanja i profitabilnosti privređivanja.

Posebna upozorenja s time povezana su išla u smjeru intenzivnog obrazovnog rada u novim menagerskim i marketinškim školama. Ekonomski institut, Zagreb i

Ekonomski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu uz pomoć Državnog sveučilišta Floride osnovali su jednu takvu školu s pretenzijom da može ostvarivati razinu američkih MBA titula uz dobivanje odgovarajućih diploma.

U pogledu metoda ostvarivanja tranzicije i privatizacije ekonomska znanost je i u spomenutim studijama i drugim radovima polazila od činjenice da smo mi (na što su nas na spomenutoj konferenciji u The Hoover Institution upozoravali i američki ekonomisti nobelovci) ostvarili svojevrсни kapitalizam bez kapitalista, jer naši radnici su u isto vrijeme bili i proizvođači i upravljači i kvazivlasnici. A to znači da se u procesu privatizacije status naših radnika mora transformirati od kvazi vlasničkog u stvarno vlasnički. Na tim konceptijskim osnovama ostvareno suglasje između ekonomske znanosti i ekonomske politike nije nažalost bilo dugog vijeka.

Već tijekom pripreme prvog razgovora temeljem spomenutih studijskih osnova predsjednik Vlade Josip Manolić nas je informirao da se ne veselimo previše postignutom suglasju jer da su se pojavile određene poteškoće. Kasnije je na sastanku sa suradnicima Ekonomskog instituta, Zagreb rekao da i premda je to dobra osnova što će se vjerojatno u budućnosti to i pokazati u ovome momentu ne postoje politička podrška za ostvarivanje jednog takvog koncepta tranzicije i privatizacije.

Koliko god smo takvim tijekom stvari bili razočarani jer smo bili duboko svjesni strateškog značaja konceptijskih osnova koje smo zagovarali, ipak u to vrijeme nismo još do kraja bili svjesni dubine i teških posljedica velikih pogrešaka koje su kasnije uslijedile.³ Kada su u pitanju odnosi između ekonomske znanosti i ekonomske politike tijekom devedesetih ove momente valja opetovano naglašavati. Ovo ne naglašavam posebno zbog toga da bi se izbjegla svaka odgovornost ekonomske znanosti nego zbog toga da se posebno naglasi velika odgovornost ekonomske politike.

Greške ekonomske i ukupne politike tijekom devedesetih

U kontekstu razmatranja odnosa ekonomske znanosti i ekonomske politike tijekom tranzicije općenito i tijekom devedesetih posebno u kontinuitetu valja imati na pameti i opetovano spominjati činjenicu da je ekonomska znanost dio znanosti, a ekonomska politika dio ukupne politike. Ovo posebno naglašavamo zbog toga što su greške ekonomske politike tijekom devedesetih uslijedila u neposrednoj uzročno posljedičnoj vezi sa greškama ukupne politike.

³ Detaljnije informacije o širokom spektru ovih problema se mogu dobiti iz knjige Zvonimir Baletić (et al.): Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji, Ekonomski institut, Zagreb 1999.

Aktivisti i teoretičari reforme i tranzicije, među koje i osobno spadamo polazili su od pretpostavke da će opća pluralizacija, u sferi vlasništva, tržišta i političkog ustrojstva, imati za posljedicu razvoj društva blagostanja koje je već bilo dominantno u zemljama Zapadne Europe, posebno Europske unije. Takvo društvo karakteriziraju, pored gospodarske djelotvornosti i opće demokratsko liberalno i humano političko ozračje, kao i visoka razina funkcije pravne i socijalne države uz ostvarivanje načela socijalne pravde i maksimalnu zaštitu ljudskih prava i sloboda. Početak tranzicije u Hrvatskoj je međutim uslijedio na dijametralno oprečnim osnovama. Nakon početnih obećavajućih odnosa ekonomske znanosti i ekonomske politike (u vrijeme vlade premijera Stjepana Mesića i Josipa Manolića) uslijedile su takve greške i ekonomske i ukupne politike koje su iz temelja razorile sve velike prednosti koje je Hrvatska imala kao zemlja koja je uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju. Greške ukupne politike su se posebno manifestirale u stvaranju takvog političkog ozračja koje je bitno odstupalo od onoga koje je dominiralo u zemljama Europske unije. Ta je pojava uslijedila posebno pod utjecajem dijaspore. Hrvatska ima u svijetu veoma veliku i utjecajnu dijasporu s kojom se može i mora ponositi. To se posebno odnosi na Hrvatsku bratsku zajednicu u SAD, ali isto tako i na dijasporu u Južnoj Americi, Australiji, Kanadi i drugdje. Međutim stjecajem poznatih i nepoznatih i više ili manje rasvijetljenih okolnosti na tijekove tranzicijskih događanja u Hrvatskoj je imala najveći utjecaj radikalna desna (proustaška) dijaspora što nije moglo proći bez velikih problema za međunarodnu poziciju Hrvatske.

Tijekom devedesetih prisustvovali smo na brojnim međunarodnim skupovima o tranziciji u Europi i SAD. I premda su bili znanstveni skupovi o tranziciji ni na jednom od njih nije izostala primjedba na naš račun da smo jedina zemlja u tranziciji koja je relativizirala odnos prema antifašizmu. Zbog svega je toga Hrvatska tijekom devedesetih bila podvrgnuta manje ili više oštrim i otvorenim međunarodnim sankcijama.

Ovakvo opće političko ozračje imalo je neposredni utjecaj i na ekonomsku politiku na početku tranzicije i kasnije tijekom devedesetih. Kao što je opće poznato realni socijalizam je propao jer je negirao civilizacijska dostignuća tržišta i demokracije kao bitnih odrednica gospodarske djelotvornosti, političke demokratičnosti i ljudskih prava i sloboda.

Zato su se pred ekonomiju i politiku tranzicije postavile dvije temeljne zadaće. Prva se odnosi na povećanje ekonomske efikasnosti i profitabilnosti. Druga se odnosi na povećanje političke demokratičnosti i zaštite ljudskih prava i sloboda. U tom je smislu temeljna zadaća privatizacije bila da se putem svekolikog proizvodnog, tehnološkog, menagerskog i marketinškog restrukturiranja poveća ekonomska efikasnost i profitabilnost. Pod utjecajem spomenutog političkog ozračja svi ovi momenti kao da su zaboravljeni. Umjesto privatizacije putem direktne transfor-

macije društvenog u privatno vlasništvo (kako je sugerirala ekonomska znanost) uslijedilo je nešto dijametralno oprečno. Putem tzv. pretvorbe učinjen je umjesto korak a naprijed u smjeru privatnog vlasništva, korak natrag u smjeru državnog vlasništva. Time su pobrisane sve velike prednosti koje je Hrvatska imala za ostvarivanje djelotvorne tranzicije. Velike greške strateškog karaktera nisu mogle proći bez teških posljedica. Te se posljedice, pored ostalog, manifestiraju i u činjenici da će Hrvatska, umjesto u prvom bloku zemalja, svoj prijem u Europsku uniju ostvariti poslije svih onih zemalja sa kojima se možemo i želimo uspoređivati.

Istini za volju ipak valja reći da se o velikim greškama strateškog karaktera može govoriti samo u kontekstu kritičkih razmatranja i stavova ekonomske znanosti. Jer sa aspekta političkih snaga koje su pod dominacijom jedne stranke (HDZ) stvorile i spomenuto političko ozračje i koje su odlučivale o privatizaciji putem pretvorbe, ovo nisu bile greške nego osnova za sustavno ostvarivanje tranzicije. Dominantna uloga jedne stranke je omogućila da se privatizacija ostvaruje uz veliko uvažavanje kriterija političke podobnosti i zapostavljanje kriterija povećavanja proizvodnje i zaposlenosti temeljem svekolikog restrukturiranja posebno temeljem podizanja razine managementa i upravljanja privatiziranim kapitalom. U tu svrhu korišteni različiti manje ili više zakoniti i legalni ili podulegalni putovi i instrumenti. Posebnu su ulogu odigrali tzv. menagerski krediti. Sve je to stvorilo osnovu za tzv. tajkunsku privatizaciju temeljem koje je uslijedilo snažno raslojavanje hrvatskih građana na mali broj politički privilegiranih bogatih i velikih broja onih osiromašenih. U tome se kontekstu može reći da se prva temeljna greška ekonomske politike odnosi na tajkunsku privatizaciju.

Druga strana medalje ove velike greške ekonomske politike odnosi se na pogrešnu razinu stabilizacije. Opet se valja podsjetiti da je to pogrešna razina sa aspekta ekonomske znanosti. Jer sa aspekta vladajuće politike ta pogrešna razina stabilizacije je bila u suglasju sa konceptom tajkunske privatizacije. Ekonomska znanost je dala podršku onoj razini stabilizacije koja je u antiinflacijskom programu koji je započeo u listopadu 1993. bila izražena kao odnos HRD-a i DEM-a 4,444 : 1. Taj je odnos predstavljao takvu razinu aprecijacije hrvatske valute koja je u isto vrijeme omogućavala i snažni pritisak vanjskih čimbenika na restrukturiranje domaćih poduzeća, ali i mogućnost da većina njih, uz konkurentsku borbu i strukturno prilagođavanje, preživi i opstane. Međutim već na samom početku ostvarivanja antiinflacijskog programa uslijedila je tako snažna aprecijacija (već apreciranog) tečaja koja je imala za posljedicu s jedne strane razarajuće djelovanje na poduzeća, a koja je uvelike olakšala tajkunsku privatizaciju s druge strane. Umjesto procesa svekolikog restrukturiranja uslijedio je proces postepenog destruiranja, gušenja i gašenja poduzeća s konzekvencom sve većeg broja stečajeva i bankrotstva i snažnog rasta armije nezaposlenih.

Ovakvo se stanje posebno teško odrazilo na industrijsku proizvodnju koja je gotovo prepolovljena. Međutim, kao što je iz teorije i prakse poznato razina

stabilizacije i u konkretnom slučaju politika tečaja u odlučnoj mjeri opredjeljuju sve ključne odnose u gospodarstvu. Ovi odnosi u odlučnoj mjeri utječu na relativne cijene, a samim time i na ukupnu domaću i posebno međunarodnu konkurentnost poduzeća i gospodarstva u cjelini. Ovi odnosi, snagom ekonomske logike, imaju odlučan utjecaj i na stvaranje ukupnih uvjeta privređivanja i modela razvoja. Iz teorije i prakse je poznato da se djelotvorni model privređivanja mora temeljiti na razvoju proizvodnje i ekspanziji izvoza. U nas se pod utjecajem pogrešne razine stabilizacije razvio jedan dijametralno oprečni model. On se temelji na razvoju trgovine i ekspanzije uvoza. Ovakvi defekti u temeljnom modelu privređivanja nisu mogli ostati neutralni ni u odnosu na sve druge važne segmente gospodarskog sustava. To se posebno odnosi na kompleks potrošnje.

Defekti toga kompleksa su se u kontinuitetu manifestirali u tome da je potrošnja nadilazila mogućnosti proizvodnje. Zbog toga se jedan dio potrošnje morao alimentirati temeljem dodatnog zaduživanja, a isto tako i korištenjem tzv. kapitalnih dohodaka. Tijekom devedesetih su se ovi problemi u sklopu poznatih uzročno posljedičnih veza sve više kumulirali i zaoštravali s konzekvencom sve veće stope zaduženosti i nezaposlenosti. Njihovo rješavanje zahtijevalo je dvostruko veću stopu rada (u prosjeku 7-8%) od one koja se ostvarivala. Temeljna pretpostavka povećavanja stope rasta je razvoj takvog modela privređivanja koji se temelji na razvoju proizvodnje i ekspanziji izvoza. Razvoj takvog modela privređivanja zahtijeva ispravljanje pogrešne razine stabilizacije. Ekonomska politika se opravdavala da to nije moguće, pored ostalog i zbog velike nelikvidnosti, velike eurizacije u smislu strukture kunskih i deviznih sredstava) velike uloge deviznih klauzula u planiranim kreditima itd. Ovaj kompleks problema je međutim još puno složeniji. Povezan je i sa potrebnim pretpostavkama za razvoj jednog novog snažnog investicijskog ciklusa koji će se temeljiti na velikom broju projekata oslonjenih na masovno poduzetništvo.

Uzroke izostajanja takvog jednog snažnog investicijskog ciklusa koji bi se oslanjao na masovno poduzetništvo treba tražiti i u greškama u privatizaciji koja se ostvarivala bez ikakve smišljeno i znanstveno pripremljene strategije. To se posebno odnosi na čitav financijski i bankarski kompleks. Čak i na tom najosjetljivijem dijelu svakog pa i hrvatskog gospodarstva privatizacija se ostvarivala više sa ciljem dobivanja dodatnih kapitalskih dohodaka nego sa ciljem ostvarivanja nekog osmišljenog koncepta razvojne politike. Tako se ne osmišljenom, nego manje više stihijnom politikom najveći dio hrvatskih banaka i hrvatskog financijskog kapitala našao u stranom vlasništvu i pod stranom upravom.

Nastala je jedna specifična i na svoj način proturječna situacija. Štednja, devizna i kunska, hrvatskih građana je relativno velika. Kao štednja to je vlasništvo hrvatskih građana. Međutim, kada se ta štednja pojavi na tržištu kao bankarski kapital i financijski potencijal to više nije vlasništvo hrvatskih građana već stranih

bankarskih kuća koje su došle na razne načine u poziciju vlasnika naših banaka. Pri svemu tome valja se podsjetiti da strano vlasništvo nad bankama ima neke specifičnosti i nije isto kao strano vlasništvo većine drugih poduzeća. Jer kupnjom banaka stranci dobivaju i pravo upravljanja bankarskim potencijalima a to ustvari znači i štednjom (kunskom i deviznom) hrvatskih građana. Time se može, jednim dijelom, objasniti činjenica da i pored osjetno povećanih kreditnih potencijala i poboljšanih monetarnih kretanja (posebno kamata) nikako da započne novi investicijski ciklus koji se temelji na masovnim poduzetničkim inicijativama. Tih inicijativa ustvari ima ali je dobivanje odgovarajuće kreditne podrške još uvijek veoma teško i birokratizirano. Bankari primjećuju da nema dovoljno dobrih projekata u čemu je možda i dio istine. Međutim, istina je i to da hrvatski građani dobivaju veoma lako kredite za uvezenu robu, posebno za automobile. A ta roba daje podsticaj razvoju i zaposlenosti nekih drugih zemalja, a ne Hrvatskoj.

Kada jedanput Hrvatska postane članom Europske unije onda će se možda ova vlasnička pitanja pojaviti u nešto drugačijem svijetlu. Međutim sa aspekta očuvanja svog povijesnog, nacionalnog, kulturološkog i svakog drugog identiteta pitanje vlasništva, posebno u bankarskoj sferi neće ni u okvirima zajedništva u Europskoj uniji imati sasvim marginalnu ulogu. U tome je kontekstu posebno kompleksno i delikatno pitanje vlasništva nad zemljom. U načelu valja ispunjavati one obaveze koje smo prihvatili i Paktom o stabilizaciji i pridruživanju i drugim dokumentima. Ipak ne treba imati iluzije da je, sa aspekta očuvanja svekolikog identiteta, ista situacija kada Hrvati kupuju zemlju u Floridi kao kada Talijani kupuju zemlju u Istri, otocima i Dalmaciji. Dugoročno će se vjerojatno sva ova pitanja vlasništva, pa i vlasništva banaka javljati u nešto drugačijem (za nadati se je i povoljnijem) svijetlu. Međutim to treba dočekati. Do tada bi trebalo podržati inicijative da se spašava što se još spasiti može. To se posebno odnosi na Croatia banku, Poštansku banku i još neke. Jer mi smo temeljitu promjenu nacionalne strukture vlasništva bankarskog kapitala proveli stihijski i tako reći preko noći. Kakve će povratne sprege, posebno one negativne, uslijediti potpuno je neizvjesno. To što iza takve politike stoje MMF i Svjetska banka za nas nije nikakva utjeha. Naprotiv. Uvažavajući potrebu korektno suradnje sa tim i sličnim međunarodnim institucijama ipak treba biti svjestan činjenice da se njihove skale vrednovanja dobra i zla nikako ne moraju poklapati sa interesima malih zemalja, uključujući i zemlje u tranziciji. Dapače njihovo zagovaranje nekritične primjene ekonomskog neoliberalizma nanijelo je velike štete zemljama zemljama u tranziciji. To zaslužuje i nešto šira razmatranja u kontekstu reforme društva blagostanja.⁴

⁴ Detaljnije informacije o ovim i srodnim problemima mogu se dobiti iz knjige Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić; Misli i pogledi o razvoju Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb 1999.

Reforma društva blagostanja i njene konzekvence za Hrvatsku

Teoretičari reforme i tranzicije su polazili od pretpostavke da će opća pluralizacija i demokratizacija zemalja u tranziciji imati za posljedicu razvoj onog oblika kapitalizma kojih se stavlja pod zajednički nazivnik društvo blagostanja i na kojim se temelji zajedništvo Europske unije. Društvo blagostanja je nastalo tijekom proteklog stoljeća pod utjecajem onih političkih snaga i društvenih pokreta koje su nastojale ostvariti više socijalne pravde i pravednije odnose između rada i kapitala. Tako se u razvijenim zemljama Zapadne Europe razvio društveno-ekonomski i politički sistem koji pored kriterija tržišta i demokracije uključuje i kriterije solidarnosti kao pretpostavku funkcije socijalna države i ostvarivanja načela socijalne privrede. Na tim su se osnovama tijekom proteklog stoljeća (u vrijeme dominacije treće tehnološke revolucije) ostvareni relativno stabilni odnosi između rada i kapitala.

Stabilnost ovih odnosa se međutim krajem proteklog stoljeća počela narušavati pod utjecajem četvrte tehnološke (informatičke) revolucije koja je zahtijevala fleksibilnije odnose na tržištu rada u odnosu na one koje je omogućavala uobičajena praksa kolektivnih i granskih ugovora. Tako je započela reforma društva blagostanja koja je još uvijek u tijeku. Razmatrajući nešto pojednostavljeno koncepcijske osnove ove reforme može se reći da se radi o svojevrsnoj kombinaciji onih svjetonazora koje zastupaju socijal-demokrati i onih koje zastupaju liberali.

I premda se može govoriti o pojavi sve veće konvergentnosti između svjetonazora najmoćnijih političkih internacionala (socijaldemokratska, demokršćanska i liberalna) kada se radi o funkciji socijalne države i ostvarivanja načela socijalne pravde, ipak reforma društva blagostanja nije mogla proći bez odgovarajućih društvenih turbulencija i tenzija. Da spomenemo samo primjere Njemačke i Italije. Odmah po dolasku na vlast njemački socijal demokrati su doživjeli svojevrsnu ironiju sudbine jer su bili prisiljeni sužavati neka socijalna prava koja su bila ostvarena pod starom konzervativnom vlašću. U tom smo vrijeme pisali da će se nešto slično dogoditi Vladi lijevog centra u Hrvatskoj.

Međutim za tijek naših razmatranja je najvažnije spomenuti da je pojava reforme društva blagostanja imala neugodne reperkusije za zemlje u tranziciji. To se posebno odnosi na činjenicu da se ova reforma ostvarivala u uvjetima snažnog prodora ekonomskog neoliberalizma koji se mogao djelotvorno ostvarivati u razvijenim tržišnim privredama, ali koji nije nikako odgovarao zemljama u tranziciji.

Tako je već na samom početku tranzicije došlo do sporenja između ekonomista zemalja u tranziciji i ekonomista Zapadnih zemalja. To se može veoma dobro ilustrirati primjerima međunarodnih konferencija koje je organizirao Centar za tranziciju Ekonomskog instituta, Zagreb. Ekonomisti zapadnih zemalja su, razumije

se, dobro znali teorije i praksu tržišnih ekonomija, ali su imali veoma ograničeno znanje o stvarnom stanju i problemima zemalja u tranziciji.⁵

Najgore je međutim bilo to što su u onim međunarodnim institucijama (MMF, Svjetska banka) koje su imale najveći utjecaj dominirali ekonomisti najrazvijenijih zemalja. Zbog svega toga su učinjene velike štete zemljama u tranziciji. Te su štete bili utoliko veće ukoliko su pojedine zemlje bile slabije pripremljene za tranziciju. A to u isto vrijeme znači ukoliko su nekritički prihvaćale i primjenjivale doktrinu ekonomskog neoliberalizma. Hrvatska, je u tom pogledu jedini izuzetak. Bila je najbolje pripremljena za tranziciju a potpuno je nekritički primjenjivala koncept ekonomskog neoliberalizma. U tom kontekstu valja reći da je Hrvatska bila zadnja zemlja u kojoj se to trebalo i smjelo dogoditi.

Hrvatski ekonomisti, posebno oni okupljeni oko Ekonomskog instituta, Zagreb su na ove probleme ukazivali i svraćali pozornost, na domaćem i međunarodnom planu, još početkom devedesetih. Kritičke opservacije na tu temu sa strane nekih vodećih ekonomista MMF-a Svjetske banke uslijedile su tek koncem devedesetih. To se posebno odnosi na Josepha Stiglitz (prošlogodišnjeg Nobelovca) i Grzegorz Kolodka koji se u okviru poznate diskusije Washing Consensus i Post Washington Consensus dali veoma argumentiranu kritiku pogrešne politike prema zemljama u tranziciji. To se posebno odnosi na nekritičku primjenu doktrine ekonomskog neoliberalizma.⁶ Hrvatski ekonomisti su i argumente iz ove diskusije koristili u svojim nastupima na domaćoj i međunarodnoj znanstvenoj sceni. Opetovano su ove stavove iznosili i na svojim tradicionalnim godišnjim konferencijama u Opatiji. Hrvatska ekonomska politika je bila za ove stavove i kritike tijekom devedesetih posve neosjetljiva.

Sve to, razumije se, nije moglo proći bez teških kumuliranih problema sa kojima je završilo staro i započelo novo stoljeće.

Makroekonomsko i makropolitčko okruženje tijekom devedesetih

Greške ekonomske i ukupne politike tijekom devedesetih male su za posljedicu i razvoj jednog veoma specifičnog makroekonomskog i makropolitčkog okruženja. Te su specifičnosti nastale i zbog grešaka ekonomske politike, posebno tajkunske privatizacije i pogrešne razine stabilizacije, a isto tako i zbog grešaka ukupne

⁵ Detaljnije u knjizi Ivo Prpić, Žarko Puhovski i Dragomir Vojnić (ed. et.al.) *Politics and Economics of Transition*, Centar za tranziciju (pri Ekonomskom institutu Zagreb) i Informator, Zagreb 1993.

⁶ Detaljnije u radovima su Grzegorz Kolodka i Joseph Stiglitz objavili u publikaciji Svjetske banke *TRANSITION*, Volume 9, No.3, June 1998, World Bank, Washington.D.C.

politike, posebnog zbog prodora u opće političko ozračje onih (krajnje desnih i proustaških) svjetonazora koji nisu bili prihvatljivi za zemlje okruženja, posebno za zemlje Europske unije. Hrvatske je bila jedino europska zemlja koja je relativizirala odnos prema antifašizmu. Zbog toga je došla u međunarodnu izolaciju i u kontinuitetu bila izložena manje ili više tihim sankcijama.

Sve je to imalo veoma nepovoljan utjecaj na makropolitčko okruženje u kome su se počele manifestirati one društvene deformacije koje su se javljale kao opća negacija svega što je na ovim prostorima nastalo tijekom proteklog stoljeća. Osobno smo dolazili u grotksnu situaciju da u okviru svog profesionalnog rada podsjećamo da ništa ne počinje i ništa ne završava s nama. U ovakvom općem političkom okruženju su greške ekonomske politike posebno one koje su došle kao posljedica privatizacije putem pretvorbe imale još poraznije učinke. Pretvorba je vraćanjem društvenog vlasništva na državno vlasništvo omogućila sve one devijantne pojave koje obično tretiramo pod zajedničkim nazivom "tajkunska privatizacija".

Podržavljenje vlasništva i početak tajkunske privatizacije i gomilanja kapitala po kriteriju političke podobnosti u uvjetima dominacije jedne političke stranke su, po prirodi stvari utjecale na razvoj takvog makroekonomskog okruženja u kojem su veliki utjecaj imali razni monopoli i oligopoli. To se posebno odnosi na monopol vlasništva, monopol tržišta i monopol političkog ustrojstva. Iz teorije i prakse je poznato da takvo okruženje stimulira samo po sebi brojne devijacije. Te se devijacije odnose na široki spektar devijantnih pojava počevši od sitnog kriminala i korupcije, pa sve do organiziranog kriminala i mafiokracije. U takvom makroekonomskom i makropolitčkom okruženju se kao prirodna posljedica javlja duboka gospodarska i što je još teže duboka moralna kriza. Slijedom odgovarajućih uzročno posljedičnih veza i povratnih sprega sve to dovodi do teškog narušavanja funkcije socijalne i prave države i zaštite ljudskih prava i sloboda. Dovodi se u pitanje čak i ona opće prihvaćena teza da je sloboda svakog pojedinca ograničena slobodom drugih. U takvom je okruženju stvoreno i jedno specifično stanje duha. Javlja se apatija i letargija. Otupljuju kriteriji vrednovanja dobra i zla. Relativiziraju se skale vrednovanja dobra i zla. Nešto nije tako zlo i loše da bi u većoj mjeri uznemirilo javnost. Čak kada neke najkrupnije afere dođu u javnost one se obično zataškaju i glavni akteri umiješani (u smislu mafiokratskih veza) u pljačke stoljeća ostaju na veoma istaknutim mjestima. Ostvareno je takvo jedinstvo političke volje i akcije koje (u praksi negira trodiobu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Kao što je iz teorije i prakse poznato kada ovako devijantne pojave traju cijelu deceniju tu se više ne radi o devijantnim pojavama nego o sustavu. Jer kada nemoral postaje sve učestaliji i kada se devijantne pojave ne procesuiraju i ne kažnjavaju, onda se i moral i pravo počnu relativizirati. A to je kraj i pravne države i suvremene (mogli bi reći i kršćanske) civilizacije. U tome smo kontekstu tijekom devedesetih nerijetko upozoravali (i na našim tradicionalnim opatijskim savjetovanjima) da će problemi savladavanja moralne krize i uspostave funkcije pravne države biti još teži od

kumuliranih gospodarskih problema. I to se dogodilo. Uspostava funkcije pravne države i vladavine prava je bitna pretpostavka djelotvornog gospodarskog razvoja. Sve to međutim zahtijeva temeljite reforme u onom segmentu društva koji se odnosi na unutrašnje poslove i policiju (posebno tajnu) i još više na kompleks pravosuđa. Velike zapreke djelotvornom ostvarivanju ovih reformi predstavljaju poznati i nepoznati centri moći povezani sa poznatim i nepoznatim ljudima. Da li je ostvarivanje tako sporih pomaka na ovom bitnom reformskom segmentu uvjetovano samo spregom objektivnih poteškoća (koje smo pokušali opisati) ili u manjoj ili većoj mjeri i sa neodlučnošću koalicijske Vlade lijevog centra, ostaje za sada otvoreno pitanje. Ipak valja opetovano podvlačiti da se bez djelotvornijih reformskih pomaka na ovom segmentu niti možemo djelotvornije razvijati niti se možemo djelotvornije pripremati i uključivati u euroatlanske integracije općenito i Europsku uniju posebno.⁷

Ekonomska znanost i ekonomska politika na početku novog stoljeća

Odnosi ekonomske znanosti i ekonomske politike na početku prve decenije novog stoljeća imaju neke sličnosti sa onima iz početka posljednje decenije prošlog stoljeća. To se odnosi posebno na prvi utisak da će se ovi odnosi temeljiti na "plemenitom komplotu" ili barem na "konstruktivnoj suradnji". Međutim, stvarnosti je još jednom pokazala i potvrdila svu kompleksnost odnosa ekonomske politike i ekonomske znanosti. Ta se kompleksnost još povećava ne samo zbog objektivne težine kumuliranih problema nego zbog činjenice da ih mora rješavati koalicijska Vlada lijevog centra. U takvim se uvjetima gubi svaka iluzija o mogućem usklađivanju ponašanja i stavova ekonomske znanosti kao znanosti i ekonomske politike kao politike. Pristup rješavanju veoma teških kumuliranih gospodarskih problema se još više komplicira činjenicom da se radi o krupnim makroekonomskim odlukama koje se moraju donijeti temeljem usuglašanih stavova koalicijskih partnera. A kao što je iz teorije i prakse poznato tako odlučivanje je, po prirodi stvari, bremenito različitim kompromisima i zbog različitih pristupa i zbog različitih (nerijetko suprotnih) interesa. Sve to u manjoj ili većoj mjeri usporava djelotvornost i umanjuje kvalitet odlučivanja. Takva se situacija obično opravdava frazom da sve pa i demokracija ima svoju cijenu. To je točno i sva mudrost koalicijske Vlade se sastoji u tome da ta cijena ne bude suviše visoka. Jer sve ima svoje granice i ni jedna se Vlada ne može održati po svaku cijenu.

⁷ Nešto šire informacije o problemima iz ovoga dijela mogu se dobiti iz knjige Vladimir Veselica, Dragomir Vojnić, Jakov Sirotković, Ivo Družić, Gordan Družić i Stjepan Bratko: *Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo Ekonomista*, Zagreb, 2001.

Imajući sve to u vidu ipak se može dosta izdiferencirano govoriti o rezultatima nove vlasti. Kompleksnost situacije u kojoj se našla nova vlast ne dozvoljava pouzdane ocjene i crno bijele tonove. Odmah nakon promjena početkom godine 2000. pisali smo da se nova vlast zbog kumuliranih problema tijekom devedesetih našla u poziciji svojevrsnog zatočeništva iz koga ne vidi izlaza. To se posebno odnosi na kompleks gospodarske i moralne krize. Kada je u pitanju gospodarska kriza onda se to posebno odnosi na dvije temeljne grupe problema. Prva se odnosi na tajkunsku privatizaciju. Druga se odnosi na pogrešnu razinu stabilizacije i veliku nekonkurentnost hrvatskog gospodarstva.

Kada je u pitanju kriza morala onda su problemi još kompleksniji, jer kriza morala vuče svoje duboko korijenje iz tajkunske privatizacije i kumuliranja vlasništva i bogaćenja ne po osnovu podizanja kvaliteta proizvodnje i upravljanja, temeljem svekolikog restrukturiranja nego po osnovu političke podobnosti. Budući je i pogrešna razina stabilizacije pogodovala tajkunskoj privatizaciji i zgrtanju bogatstva po kriteriju političke podobnosti sve to nije moglo ostati bez utjecaja na duboku moralnu krizu.

Obje spomenute krize (gospodarska i moralna) su dobile svoje osnove i izražavale se i u makroekonomskom i u makropolitikom okruženju. Njihovi izrazi sa ovim okruženjima su se manifestirali u nedostacima funkcije pravne i socijalne države u malom bogaćenju manjine i osiromašenju većine, u stagnaciji i opadanju (robnog) izvoza, u deindustrijalizaciji, u povećanju nezaposlenosti, u zaostajanju za drugim (posebno središnje europskim) zemljama u tranziciji, u velikom gubljenju tempa priključivanja euroatlanskim integracijama, posebno Europskoj uniji. Sve u svemu manifestacije ovih kriza su stvorile tijekom devedesetih jednu veoma nepovoljnu sliku i nepovoljno ozračje za djelotvorni gospodarski i ukupni razvoj Republike Hrvatske. Posebni problemi koje bi nova vlast trebala savladavati su se manifestirali u organiziranom kriminalu i različitim društvenim devijacijama mafiokratskog karaktera.

Svi se ti problemi manifestiraju još u gorem svijetlu zbog toga što su se tijekom tajkunske privatizacije formirali različiti, poznati i nepoznati, centri moći, koji nerijetko (barem se stvara takav utisak) djeluju po kriteriju što gore to bolje. U takvom makroekonomskom i makropolitikom okruženju nova vlast je morala na osnovama koalicijskog usuglašavanja makroekonomskih i makropolitčkih odluka (koje su u osnovi uvijek političke) definirati prioritete i utvrditi redoslijed rješavanja (ili barem pokušaja rješavanja) najkrupnijih među kumuliranim problemima tijekom devedesetih. U tome je kontekstu bez mnogo kolebanja velika politička aktivnost Nove Vlade ljevog centra usmjerena na afirmaciju europske (euroatlanske integracijske) orijentacije kao temeljne strateške odrednice ukupne politike. Kao rezultat takve orijentacije i takve politike uslijedila je veoma brzo bitna promjena međunarodne pozicije Republike Hrvatske. Na tom je smjeru Nova Vlada ostvarila

čitav niz rezultata, da spomenemo samo Partnerstvo za mir i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji su Hrvatsku stavili na kolosjek kretanja ka euroatlanskim integracijama posebno ka Europskoj uniji. Koliko god da je pitanje brzine uključivanja Hrvatske u Europsku uniju bilo i ostalo jedno kontraverzno pitanje (budući su povijesna očekivanja bila da će se to dogoditi zajedno sa Slovenijom) ipak postojeća ostvarenja valja komparirati sa situacijom od konca devedesetih, kada smo bili u neusporedivo lošijoj situaciji, kada smo trpjeli manje ili više tihe sankcije. Sve u svemu temeljita promjena međunarodne pozicije, mjesta, uloge, kredibiliteta i političkog reitinga Hrvatske spadaju svakako u najveće uspjehe Nove Vlade lijevog centra. I premda se u određenoj manjoj ili većoj gradaciji može govoriti i o nizu drugih rezultata i uspjeha oni se po svom značaju ne mogu uspoređivati ili bolje reći daleko zaostaju za ovim prvim.

Već smo spominjali našu prosudbu da se Nova Vlada, zbog kumuliranih problema tijekom devedesetih našla u poziciji svojevrsnog zatočeništva iz koga veoma teško pronalazi izlaze. To se posebno odnosi na traženje puta za transformaciju modela privređivanja koji se temelji na razvoju trgovine i ekspanziji uvoza u model koji se temelji na razvoju proizvodnje i ekspanzije izvoza. Temeljna barijera koju na takvom putu valja savladavati odnosi se na kompleks niske konkurentnosti. A kako je iz teorije i prakse poznato povećanje konkurentnosti zahtijeva sinhronizirano djelovanje čitavog niza politika. To se posebno odnosi na politiku svekolikog restrukturiranja (proizvodnog, tehnološkog, upravljačkog, marketinškog, poslovno-financijskog, informatičkog i svega drugog što je s time povezano) zatim na monetarnu (posebno politiku tečaja) fiskalnu (posebno budžetsku) i investicijsku politiku. Na svim ovim segmentima ostvareni su određeni pomaci. U makroekonomskom okruženju, smanjene su razlike cijena domaćeg i stranog novca, povećani su kreditni potencijali banaka, povećane su investicije osjetno iznad granica amortizacije, ostvareni su pomaci u kvalitetu i učincima industrijske proizvodnje, u pojedinim segmentima su smanjene jedinične cijene rada, uspješno su obnovljeni dijelovi turističke privrede, povećana je porezna i proračunska disciplina itd.⁸

Sve se to odrazilo i na povećanje stope rasta društvenog proizvoda od negativne u godini 1999. na pozitivne od oko 4% u godinama koje su uslijedile. I premda to nisu niske stope rasta postojeće urgentne potrebe za povećanjem zaposlenosti i usklađivanja, potrošnje s mogućnostima rasta proizvodnje zahtijevaju gotovo dvostruku stopu rasta BDP. Za takvu je stopu rasta neophodan snažan investicijski ciklus oslonjen na masovne poduzetničke inicijative i odgovarajuću kreditnu politiku. Novi investicijski ciklus bi morao biti podržan i velikim direktnim vanjskim investicijama. Međutim kada su u pitanju kreditni plasmani onda valja reći da se

⁸ Detaljnije u radu Gorazda Nikića: "Strukturne promjene u prerađivačkoj industriji Hrvatske, Ekonomski pregled br. 1-2, Zagreb, 2002. str. 191-225.

oni daleko lakše usmjeravaju na uvoz stranih proizvoda, posebno automobila, nego na kreditiranje inicijative malih i srednjih poduzetnika. Isprike se obično odnose na nedostatak ponuđenih projekata i velike rizike, što je samo jednim dijelom točno. U osnovi se ipak radi o činjenici da menagerske strukture naših banaka (kojima dirigiraju po osnovu vlasništva stranci) preferiraju kreditiranje uvozne robe (po osnovi koje se ostvaruje zaposlenje i razvoj zemalja izvoznica) nego kreditiranje projekata iza kojih stoje inicijativa naših poduzetnika po osnovi kojih bi se povećavala domaća proizvodnja i zaposlenost. Na povećanje postojeće stope rasta BDP nisu mogle utjecati ni direktne vanjske investicije i to iz dva razloga. Prvi se razlog odnosi na činjenicu da je Hrvatsku (ne samo zbog nametnutog rata nego i pogrešne ekonomske politike) mimoišao prvi val velikih (posebno Greenfield) direktnih vanjskih investicija. Tako je većina tih investicija više doprinijela restrukturiranju (i promjeni strukture vlasništva) nego povećanju proizvodnje izvoza i zaposlenosti.

Sve u svemu i pored toga što je Nova vlada lijevog centra odmah po dolasku na vlast (ili točnije još u vrijeme borbe za vlast) stavila na dnevni red sve velike probleme strateškog karaktera i to kako one koji su povezani sa tajkunskom privatizacijom tako i one koji su povezani sa pogrešnom razinom stabilizacije i povećanjem konkurentnosti, općenito se može prosuditi da su i pored određenih pomaka ostvarenja mala, marginalna i u svakom slučaju nedovoljna. Kada su pak u pitanju problemi tajkunske privatizacije onda su određeni pomaci učinjeni u smjeru intenziviranja rada na reviziji pretvorbe. I pored mnogo priča i u Hrvatskom saboru i drugdje da su to urgentni problemi koji se prioritarno moraju rješavati u praksi je do sada učinjeno veoma malo.

Međutim kada su u pitanju problemi pogrešne razine stabilizacije (posebno kada je u pitanju pretjerano aprecirana kuna) onda se potpuno zatvaraju oči temeljem opće fraze da jaka kuna predstavlja našu prednost. Gdje se ta prednost ostvaruje, to još nitko nije uspio argumentirano objasniti. Neki političari su izjavljivali da ako tu i ima problema te su probleme stvorili političari iz prošle vlasti (što je točno) i da nova vlast ne treba na sebe preuzimati rizike za rješavanje tih problema (što nije točno). Zašto nova vlast nije bila spremna za preuzimanje većih rizika je pitanje o kome se može široko raspravljati.

Jedan sklop problema u traženju odgovora na postavljeno pitanje je povezano sa karakterom koalicijske Vlade kao takve u smislu da i demokracija ima svoju cijenu. Drugi sklop problema se odnosi na već spomenute neke karakteristike makroekonomskog i makropolitikog okruženja, kao što su organizirani kriminal, mafiokracija, poznati i nepoznati centri moći (koji ne prezaju ni od kriterija što gore to bolje) i sve drugo tome slično povezano sa funkcijom pravne države.

U tom kontekstu valja prosuditi da u nizu reformi koje je nova vlast sa manjim ili većim uspjehom počela provoditi u sferi policije, vojske, obrazovanja, znanosti,

zdravstva, radnih odnosa i sl. dakle da od svih reformi po najteže ide ona u sudstvu kao bitne pretpostavke funkcije pravne države. Dogodilo se ono što smo tijekom devedesetih predviđali da će se najveća bitka biti i koplja lomiti upravo na savladavanju organiziranog kriminala i mafiokracije u cilju uspostavljanja funkcije pravne države, pa nije suvišno i ovom prilikom spomenuti opće poznatu činjenicu da je funkcija pravne države temeljna pretpostavka djelotvornog razvoja ukupnog makroekonomskog i makropolitčkog okruženja.

Sve u svemu Nova Vlada lijevog centra si kao najveći uspjeh i zaslugu može pripisati činjenicu da je Hrvatska opet "eurizirana" i da je kao opće opredjeljenje primljena u ozračje europske obitelji.

Na području svih drugih teških problema su ostvareni izvjesni pomaci, ali su oni i dalje ostali veoma teški. Kada to kažemo mislimo na ove momente:

- (1) Hrvatsko gospodarstvo se još uvijek razvija po modelu razvoja trgovine i ekspanzije uvoza.
- (2) Potrošnja u Hrvatskoj se još uvijek jednim dijelom alimentira po osnovu povećavanja združivanja i kapitalskih prihoda.
- (3) Gospodarska i moralna kriza se i dalje napajaju iz žarišta povezanih sa posljedicama, tajkunske privatizacije koje se sporo otklanjaju, kao i sa posljedicama pogrešne razine stabilizacije koje se također teško i nedjelotvorno otklanjaju.
- (4) I pored reformskih pomaka na čitavom nizu važnih društvenih segmenata ipak je djelotvornija funkcija pravne države, koja je neposredno povezana sa reformom sudova, koja je u tijeku, još uvijek veoma aktualna.

Ne navodimo još neke važne momente kako bi posebnu pozornost komentirali na spomenute četiri. Jer njihovo rješavanje bi moralo i dalje biti stavljeno među strateške odrednice ekonomske politike u godinama pred nama. U tome bi kontekstu trebali spomenuti još dvije odrednice takvog (tj. ciljnog strateškog) karaktera. Prva takva odrednica za ekonomsku i ukupnu politiku se odnosi na europsku orijentaciju i čim brže priključivanje euroatlanskim integracijama, posebno Europskoj uniji. Druga takva odrednica se odnosi na čim brže i prije dostizavanje one razine BDP koja smo imali prije početka tranzicije (odnosno prije nametnutog rata. I premda rješavanja svih spomenutih (pa i ne spomenutih) problema predstavlja tešku zadaću naše ekonomske politike ipak su ti problemi pod pretpostavkom nešto bolje, organiziranije i djelotvornije suradnje ekonomske politike i ekonomske znanosti rješivi i savladivi. U pitanju je samo cijena njihovog savladavanja.

U sklopu savladavanja ovih problema ekonomska znanost bi trebala dati i nešto veću podršku postojećim inicijativama vlade i ekonomske politike da se putem organiziranije i intenzivnije investicijske politike (i temeljem poduzetničkih i

temeljem državnih inicijativa (kada su u pitanju infrastrukturni sektori) počne ostvarivati veća stopa rasta od oko 7%.

Ostvarenju ovakve stope rasta trebalo bi podrediti i odgovarajuće (spomenute i nespomenute) mjere ekonomske politike. Organiziranija i djelotvornija suradnja ekonomske znanosti i ekonomske politike bi, sa svih aspekata gledano bile ne samo dobro došle nego i neophodno. Zato treba stvoriti odgovarajuće institucionalne pretpostavke kao što su Zavod za planiranje i sl. Sve bi to u praksi pokazalo prednosti napuštanja politike nekritične primjene ekonomskog neoliberalizma koja je nanijela velike štete mnogim zemljama u tranziciji, uključujući i Hrvatsku.

Hrvatska u svijetlu komparativnih indikatora razvoja zemalja u tranziciji

Tempo i ostvarena razina razvoja pojedinih zemalja u tranziciji je, kako se može i očekivati u neposrednoj funkcionalnoj vezi sa pripremljenošću pojedinih zemalja za tranziciju što se posebno odnosi na njihovu tržišnu tradiciju. Komparativna slika razine ostvarenog BDP (Tablica 1.)⁹ to veoma ilustrativno potvrđuje. Izuzetak je samo Hrvatska. Sve središnje europske zemlje su osjetno premašile predtranzicijsku razinu BDP (posebno Poljska Indeks 144,6 i Slovenija Indeks 123,7) dok je Hrvatska još uvijek na osjetno nižoj razini u odnosu na godinu 1990. Indeks 90,3. Stopa rasta BDP će, vjerojatno u ovoj 2002. godini biti nešto viša od one prognozirane. Slične stope rasta očekuju se i u industriji gdje je razina u prošloj 2001. godini nešto povećavana. Indeks u odnosu na godinu 1989. je 60,3 dok je u drugim središnjim europskim zemljama daleko viši. (Tablica 2.) U prošloj 2001. godini je hrvatska industrija ostvarila zamjetno povećanje produktivnosti rada. (Tablica 3.) Komparacijom indeksa produktivnosti rada 1989.=100 sa kretanjem stope nezaposlenosti (Tablica 4.) može se pretpostaviti da je za razliku od nekih drugih središnje europskih zemalja (Slovenija) povećavanje produktivnosti rada u industriji ostvarivano pretežno na račun povećavanja nezaposlenosti. Pomaci međutim postoje i u nekim segmentima se zapaža i smanjenje jediničnih troškova rada što znači da je porast produktivnosti rada brži od porasta plaća. Svi se ti pomaci nažalost događaju na veoma niskoj razini ukupne industrijske proizvodnje. I premda su investicije u fiksni kapital u prošloj 2001. godini (poslije opadanja u prethodne dvije godine) zamjetno porasle (Tablica 5.) analitičari Bečkog instituta nisu iskazali Indeks razine (1989.=100) za koji se može pretpostaviti da je relativno nizak. Valja podsjetiti da su investicije u pojedinim godinama bile niže od amortizacije. Šteta je da ovaj kompleks privrednih kretanja nije predmet veće kontinuirane pozornosti publikacija koje se bave tekućom ekonomskom politikom. Direktne vanjske

⁹ Sve tablice nalaze se na kraju teksta u Prilogu.

investicije su i po godinama (Tablica 6.) i u kumulativu (Tablica 7.) bile relativno visoke. One međutim velikim dijelom ne predstavljaju green field FDI i zato nisu imale veći utjecaj na povećanje proizvodnje izvoza i zaposlenosti.

Vanjsko trgovinski kompleks ostaje i dalje jedna od najosjetljivijih točaka Hrvatskog gospodarstva (Tablica 8.) Deficit vanjsko trgovinske bilance je u prošloj 2001. godini dostigao razinu od 4915 EUR-a. To nikako nije dobro čak i kada bi transferi i turizam mogli u potpunosti neutralizirati platno bilančni deficit, što međutim nije slučaj (Tablica 9.) Učešće deficita tekućeg računa se posljednjih godina povećava od 2,3% u 2000. na 3,1 odnosno 3,5, odnosno 3,6 prema ostvarenjima i prognozama za naredne tri godine. U isto je vrijeme došlo i do povećanja vanjskog duga, ali i deviznih rezervi. Na velike probleme u sferi međunarodnih odnosa, posebno u sferi međunarodne konkurentnosti upućuje kretanje indeksa tečajnih devijacija (Tablica 10.).

Međutim i svi drugi relevantni komparativni ekonomski indikatori europskih zemalja u tranziciji pokazuju teško stanje i velike probleme hrvatskog gospodarstva. (Tablica 11.) Izuzetak je samo stopa inflacije. O uzročno posljedičnim vezama ovakvog stanja hrvatskog gospodarstva je bilo dosta govora u prethodnim odjeljcima pa već iznesene konstatacije i prosudbe nećemo opetovati. Osim toga prezentirani komparativni podaci i sami po sebi i za sebe mnogo govore. Za tako dobro sistematiziranu i u kontinuitetu prezentiranu statističko dokumentacijsku i informacijsku osnovu ostajemo i ovoga puta zahvalni Bečkom institutu za komparativne međunarodne studije.

Hrvatska i Europska unija

Opetovano ponavljamo da je Hrvatska, uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju. Dogodilo se međutim, slijedom poznatih povijesnih okolnosti tijekom devedesetih, da je Slovenija na čelu kolone zemalja koje će već sutra ući u Europsku uniju, dok je Hrvatska na začelju ove kolone. Ta je pozicija za Hrvatsku i neadekvatna i nepravedna. Tim više što su se još na konferenciji ekonomista Europske unije u rujnu 1994. godine (University of Exeter) u Engleskoj, na kojoj smo i osobno sudjelovali, počeli mijenjati kriteriji ulaska u Europsku uniju.

U vrijeme Europske zajednice dominirali su ekonomski kriteriji. Kasnije su (vjerojatno i pod utjecajem ekspozicije balkanskog nacionalizma) sve veće značenje počeli dobivati politički kriteriji. A to znači opća demokratizacija i pluralizacija, funkcija pravne i socijalne države, ljudska prava (posebno prava manjina) i slobode i sve drugo s time povezano.

Ovakvi su stavovi bili izrečeni i na XIII. Svjetskom kongresu ekonomista (od 9. do 13. rujna 2002. u Lisabonu) na kome smo i osobno sudjelovali. Izrekao ih je

jedan od glavnih referenata profesor Romano Prodi, predsjednik Europske Komisije. Ove su prosudbe bile izrečene i javno (budući je posebna preokupacija kongresa bila usmjerena na proširenje Europske unije) a, isto tako i u razgovoru sa predstavnicima hrvatske delegacije, odnosno sa autorima ovog priloga. Rečeno je pored ostalog da bi ukupna razina preraspodjele na koju bi Europska unija bila obavezna u slučaju prijema zemalja kandidata iznosila oko 0,25 % BDP 15 zemalja članica. Isto je tako rečeno da bi Hrvatska mogla veoma ubrzati svoj prijem u Europsku uniju kada bi mogla brže ispuniti uvjete iz Pakta o stabilnosti i pridruživanju. Postojeća razina BDP u odnosu na prosjek 15 zemalja članica Europske unije ne bi trebao predstavljati neki veći problem. (Tablica 12.)

Prema kriterijima iz Exetera mi bi razinu od 50% BDP prosjeka zemalja članica EU prema projekciji iz priložene tablice dostigli tek 2015 godine. Prema kriterijima koji su iznijeti na spomenutom Svjetskom kongresu ekonomista dostignuta razina razvoja hrvatskog gospodarstva ne bi trebala predstavljati smetnju za prijem u Europsku uniju. Na znanstvenom skupu posvećenom 80 obljetnici Akademika Jakova Sirotkovića koji je održan na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 19. rujna ove (2002) godine postavili smo pitanje da li ove promjene kriterija predstavljaju osnovu za veliki optimizam u pogledu ubrzanja prijema Hrvatske u Europsku uniju. Složili smo se da optimizam treba gajiti, ali da su, realno gledajući, brojna pitanja još uvijek otvorena. No bez obzira na sve poznate (pa i nepoznate probleme) naše promišljanje mora početi uvažavati činjenicu da će u sasvim dogledno vrijeme granica Europske unije doći u predgrađe Zagreba. Normalna bi bila odlučna orijentacija da tu granicu pređemo čim prije.

A po svemu sudeći to je ipak moguće. Romano Prodi je svoj razgovor s nama intonirao tako da je naša sudbina u našim rukama. Kako ćemo tu svoju prednost iskoristiti ostaje da se vidi. Portugalski ekonomisti su nas uvjerali da bi to morali napraviti u sasvim doglednoj budućnosti. Portugal je još pred dvadeset godina nazad bio osjetno ispod razine bivše države. A sada je osjetno ispred Slovenije.

Umjesto zaključnih razmatranja

Ekonomska znanost i ekonomska politika su dva segmenta različitih cjelina. Ekonomska znanost je dio znanosti. Njeni nosioci su znanstvenici koji se ad deficionom i u pravilu ponašaju po kriteriju borbe za znanstvenu istinu.

Ekonomska politika je dio ukupne politike. Njeni su nosioci političari, koji u isto vrijeme mogu biti i znanstvenici, koji se ponašaju po kriteriju borbe za vlast.

Ekonomska znanost i ekonomska politika mogu i ne moraju biti usklađeni. Ukoliko je jedno društvo razvijenije i demokratskije i ukoliko su makroekonomske (političke) odluke transparentnije utoliko su više ostvarene pretpostavke za

usklađenije odnose između ekonomske znanosti i ekonomske politike. Ovi su odnosi u nas bili relativno dobro usklađeni u vrijeme reforme i samo na početku tranzicije. Ekonomska je znanost na ovim prostorima, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji, (s obzirom na dugu reformsku tradiciju) bila dobro pripremljena za početak tranzicije. Takve su ocjene bile dane i na prvim velikim međunarodnim znanstvenim skupovima o tranziciji.

Hrvatska i Slovenija su započele tranziciju na konceptijskim osnovama koje su zajednički pripremili i hrvatski i slovenski ekonomisti. Nasuprot istim polaznim osnovama rezultati tranzicijskih ostvarenja su drastično različiti. Ove velike razlike u tranzicijskim ostvarenjima se ne mogu pripisati samo ratu nego i greškama ekonomske i ukupne politike. Slovenija je stvorila takvo političko ozračje koje je bilo prihvatljivo za međunarodnu zajednicu, posebno Europsku uniju. Ekonomska politika, posebno politika privatizacije, je vođena na osnovama koje su sačinjene zajedno sa hrvatskim ekonomistima. Slovenija je na čelu kolone zemalja u tranziciji i prva će biti primljena u Europsku uniju.

Hrvatska je stvorila takvo političko ozračje koje nije bilo prihvatljivo za međunarodnu zajednicu, posebno za Europsku uniju. Razvijeno je takvo makroekonomsko i makropolitčko okruženje koje je predstavljalo plodno tlo za široku skalnu društvenih devijacija i to posebno zbog degradacija funkcija pravne i socijalne države i ljudskih prava i sloboda.

Dvije skupine grešaka ekonomske politike su tijekom devedesetih dovele hrvatsko gospodarstvo i društvo u duboku gospodarsku i moralnu krizu.

Prva se odnosi na tajkunska privatizaciju, a druga na pogrešnu razinu stabilizacije. Razvijen je takav model privređivanja koji se temelji na razvoju trgovine i ekspanziji uvoza - dakle dijametralno oprečno od onoga što pretpostavlja teorija i praksa.

Umjesto restrukturiranja i po toj osnovi ponašanja učinkovitosti poduzeća uslijedilo je njihovo destruiranje, gušenje i gašenje s posljedicom rasta armije nezaposlenih, snažnim padom konkurentnosti i izvoza i pojava fenomena deindustrijalizacije. Početkom novog stoljeća uslijedile su političke promjene i stvoreno je političko ozračje prihvatljivo za međunarodnu zajednicu i Europsku uniju, što je bitno poboljšalo međunarodni položaj Hrvatske. Kumulirani ekonomski problemi tijekom devedesetih stavili su novu koalicijsku vladu lijevog centra u poziciju svojevrsnog zatočenika koji veoma teško pronalazi putove izlaza.

Traženje izlaza temeljem politike svekolikog restrukturiranja (uz odgovarajuće reforme) u kombinaciji mjera monetarne i fiskalne politike dalo je neke rezultate i ostvarilo neke pomake, ali nedovoljne. Strateško pitanje transformacije postojećeg modela privređivanja u model koji se temelji na razvoju proizvodnje i ekspanziji izvoza je i dalje ostalo otvoreno.

Na XIII. Svjetskom kongresu ekonomista (Lisabon 9-13. rujna 2002.) na kome je sudjelovala i hrvatska delegacija posebno je naglašena odlučna uloga političkih kriterija (demokratizacija, pluralizacija, funkcija pravne države, vladavina prava, ljudska prava i slobode) za priključenje Europskoj uniji, što znači da postojeća razina BDP Hrvatske ne predstavlja više takvu zapreku preko koje se ne bi moglo proći. Da li to predstavlja osnovu za optimizam treba tek vidjeti.

PRILOG (Tablice od 1. do 12.)

Tablica 1.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD												
stvarne promjene u % prema prethodnoj godini												
	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001. ¹⁾	2001.	2002.	2002.	2003.	Indeks 1990=100
	1. tromjesječe predviđanje											
Češka Repub.	5.9	4.3	-0.8	-1.2	0.5	3.3	3.3	3.6	2.5	3	4	104.5
Mađarska	1.5	1.3	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8	4.4	2.9	3.3	4	112.1
Poljska	7.0	6.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.0	2.3	0.5	0	1	144.6
Slovačka	6.7	6.2	6.2	4.1	1.9	2.2	3.3	3	3.9	3.5	4	108.7
Slovenija	4.1	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	3.0	3.2	-	3	4	123.7
CEEC-5 ²⁾	5.7	4.8	4.8	3.5	3.2	3.9	2.2	3.0	-	1.6	2.5	125.8
Bugarska	2.9	-9.4	-5.6	4.0	2.3	5.4	4.0	4	3.2	3.5	4	84.2
Rumunjska	7.1	3.9	-6.1	-4.8	-1.2	1.8	5.3	4.8	3.1	3	4	88.3
CEEC-7 ²⁾	5.8	3.8	2.6	2.4	2.6	3.7	2.8	3.3	-	1.9	2.8	116.6
Estonija	4.6	4.0	10.4	5.0	-0.7	6.9	5.4	5.8	3.6	4	5	93.8
Litva	-0.8	3.3	8.6	3.9	1.1	6.8	7.5	8.3	3.8	5.5	6	67.2
Letonija	3.3	4.7	7.3	5.1	-3.9	3.8	5.9	4.4	4	4.5	5	72.3
Hrvatska	6.8	5.9	6.8	2.5	-0.4	3.7	4.1	4.2	-	3	4	90.3
Makedonija	-1.1	1.2	1.4	3.4	4.3	4.5	-4.6	-	-	0	2	87.0
Jugoslavija ³⁾	6.1	5.9	7.4	2.5	-21.9	6.4	6.2	-	-	4	4	49.4
Rusija	-4.1	-3.4	0.9	-4.9	5.4	9.0	5.0	4.8	3.3	3.4	3.8	69.4
Ukrajina	-12.2	-10.0	-3.0	-1.9	-0.2	5.9	9.1	7.7	3.8	4	5	47.1
Armenija	6.9	5.9	3.3	7.3	3.3	6.0	9.6	10.0	7.4	7	-	74.4
Azerbejdžan	-11.8	1.3	5.8	10	7.4	11.1	9.9	8.0	4.7	5	-	64.7
Bjelorusija	-10.4	2.8	11.4	8.4	3.4	5.8	4.1	1.0	3.2	3	-	91.4
Gruzija	2.6	11.2	10.7	2.9	3	2.0	4.5	1.9	3.7	3	-	39.3
Kazakhstan	-8.2	0.5	1.7	-1.9	2.7	9.8	13.2	11.0	10.7	10	-	78.6
Kirgistan	-5.4	7.1	9.9	2.1	3.7	5.4	5.3	5.6	-2.8	0	-	70.1
Moldavija	-1.9	-5.9	1.6	-6.5	-3.4	2.1	6.1	2.6	-	5	-	36.7
Tadžikistan	-12.4	-16.7	1.7	5.3	3.7	8.3	10.2	7.6	9.3	7	-	63.7 ⁴⁾
Turkmenistan	-7.7	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uzbekistan	-0.9	1.7	5.2	4.4	4.4	4.0	4.5	2.8	-	4	-	102.9
CIS	-5.3	-3.2	1.0	-3.6	4.6	8.3	6.0	-	-	4	-	67.2

NAPOMENE: 1) Preliminarno. -2) WIIW procjena. -3) Bruto materijalni proizvod. -4) 1992=100.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 3.

Tablica 2.

BRUTO INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA
 stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001. ¹⁾	2001.	2002.	2002.	2003.	Indeks 1989=100 2001
	1. tromjesjeće predviđanje											
Češka	8.7	2.0	4.5	1.6	-3.1	5.4	6.8	10.0	4.2	5.5	7	87.2
Mađarska	4.6	3.4	11.1	12.5	10.4	18.6	4.1	10.6	0.2	4	9	142.0
Poljska ²⁾	9.7	8.3	11.5	3.5	3.6	6.7	0.0	4.5	-1.5	0	2	129.6
Slovačka	8.3	2.5	2.7	5.0	-2.7	8.6	6.9	7.8	1.1	4	4	95.5
Slovenija	2.0	1.0	1.0	3.7	-0.5	6.2	2.9	4.7	1.7	3	4	82.6
CEEC-5 ³⁾	8.3	5.1	8.5	4.6	2.4	8.4	3.0	7.1	0.5	2.4	4.6	115.3
Bugarska	4.5	5.1	-5.4	-7.9	-9.3	10.3	-2.4	2.5	-3.1	3	4	50.5
Rumunjska	9.4	6.3	-7.2	-13.8	-2.4	7.1	8.2	10.8	3.0	4	4	53.7
CEEC-7 ³⁾	8.3	5.3	5.6	1.4	1.1	8.3	3.5	7.4	0.7	2.7	4.5	97.3
Hrvatska ⁴⁾	0.3	3.1	6.8	3.7	-1.4	1.7	6.0	5.6	1.9	4	4	60.3
Makedonija ⁵⁾	-10.7	3.2	1.6	4.5	-2.6	3.5	-3.1	-8.6	-14.4	-10	-3	45.9
Jugoslavija ⁵⁾	3.8	7.6	9.5	3.6	-23.1	11.2	0.0	-0.3	-4.1	3	3	38.6
Rusija	-3.3	-4.0	1.9	-5.2	11.0	11.9	4.9	5.2	2.6	4	5	59.9
Ukrajina	-12.0	-5.2	-0.3	-1.0	4.0	12.4	14.2	17.4	3.1	4	6	65.4

NAPOMENE: 1) Preliminarno. 2) Prodaje, tromjesječni podaci za poduzeća sa više od 9 zaposlenih. 3) WIIW procjena. 4) Poduzeća sa više od 20 zaposlenih. 5) Isključujući mala poduzeća.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str.12.

Tablica 3.

PRODUKTIVNOST RADA U INDUSTRIJI
promjene prema prethodnoj godini

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001. ¹⁾	2001. 2002.	Index 1989=100 2001	
	1. tromjesječje									
Češka Republika ²⁾	10.6	8.6	9.2	3.7	1.7	9.5	4.9	8.8	3.4	137.6
Mađarska ³⁾	10.2	9.4	13.7	11.9	10.5	18.2	5.9	10.8	3.0	236.2
Poljska ⁴⁾	6.3	9.1	11.2	4.7	11.8	14.0	5.8	9.6	5.5	199.5
Slovačka	4.0	2.5	4.8	9.1	0.2	12.1	5.9	6.6	3.1	130.6
Slovenija	6.3	9.2	4.4	5.4	3.1	8.4	3.5	4.4	4.8	156.8
Bugarska ⁵⁾	7.4	7.0	-2.8	-3.8	0.8	20.4	1.9	7.3	-7.8	125.3
Rumunjska	13.7	7.5	-1.8	-7.4	11.3	13.8	11.5	15.9	2.3	116.5
Hrvatska ⁶⁾	6.6	11.3	11.9	8.7	3.9	4.3	9.3	9.3	7.4	142.7
Makedonija ⁷⁾	1.2	29.8	8.3	14.8	6.4	6.0	-7.2	-	-	101.5
Jugoslavija ⁷⁾	8.3	9.6	12.3	6.3	-19.1	16.4	3.4	3.0	-	60.2
Rusija	5.4	2.9	8.6	0.8	11.8	10.1	4.6	-	-	96.6
Ukrajina	-4.2	3.0	8.2	2.2	9.6	28.3	12.5	-	-	126.3

NAPOMENE: 1) Preliminarno. -2) U 1995. i 1996. poduzeća sa 100 i više zaposlenih, od 1997. sa 20 i više zaposlenih. -3) Od 1995. poduzeća sa više od 10, od 1999. više od 5 zaposlenih. -4) Tromjesječni podaci za poduzeća s više od 9 zaposlenih. -5) Do 1996. samo za javni sektor. -6) Poduzeća s više od 20 zaposlenih. -7) Isključujući mala poduzeća.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike, predviđanje.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str.14.

Tablica 4.

PREGLED RAZVOJA 2000.-2001. I IZGLEDI ZA 2002.-2003.

	BDP stvarne promjene u % prema prethodnoj godini			Potrošačke cijene stvarne promjene u % prema prethodnoj godini			Registrirana nezaposlenost stope u %, kraj razdoblja			Tekući račun u % BDP-a					
	2000.	2001.	2002. 2003. predviđanje	2000.	2001.	2002. 2003. predviđanje	2000.	2001.	2002. 2003. predviđanje	2000.	2001.	2002. 2003. predviđanje			
Češka	3.3	3.3	3	3.9	4.7	3.0	3.5	8.8	8.9	9.5	9	-5.3	-4.6	-4.7	-4.8
Mađarska ¹⁾	5.2	3.8	3.3	9.8	9.2	5.7	4.5	8.7	8.0	8.2	8	-2.9	-4.3	-4.3	-3.9
Poljska	4.0	1.0	0	10.1	5.5	3	4	15.1	17.4	19	19	-6.3	-4.1	-4.4	-4.3
Slovačka	2.2	3.3	3.5	12.0	7.3	4	7	17.9	18.6	18	18	-3.6	-8.6	-6.5	-4.3
Slovenija	4.6	3.0	3	8.9	8.4	7	5.5	12.0	11.8	11	10	-3.4	-0.4	0.5	0.4
CEEC-5	3.9	2.2	1.6	-	-	-	-	13.3	14.6	15.5	15.3	-5.2	-3.9	-4.3	-4.0
Bugarska	5.4	4.0	3.5	10.3	7.4	7	5	17.9	17.3	17	16	-5.6	-6.5	-5.0	-4.4
Rumunjska	1.8	5.3	3	45.7	34.5	25	20	10.5	8.6	12	12	-3.7	-5.9	-5.1	-4.9
CEEC-7	3.7	2.8	1.9	-	-	-	-	13.1	13.6	15.1	14.8	-5.1	-4.2	-4.4	-4.2
Hrvatska ²⁾	3.7	4.1	3	6.2	4.9	3	2.5	22.3	23.1	23	22	-2.3	-3.1	-3.5	-3.6
Makedonija ¹⁾²⁾	4.5	-4.6	0	10.6	5.2	3	5	32.2	30.5	32	32	-3.0	-10.3	-6.5	-6.0
Jugoslavija	6.4	6.2	4	85.6	89.2	25	15	26.7	27.9	30	30	-16.0	-5.9	-8.6	-7.5
Rusija ¹⁾	9.0	5.0	3.4	20.8	21.6	19	16	9.9	8.7	8.5	9	17.9	11.3	7.1	5.4
Ukrajina	5.9	9.1	4	28.2	12.0	10	10	4.2	3.7	4	4	4.7	3.7	0.0	-

NAPOMENE: 1) Potrošačke cijene korespondiraju cijenama na malo. -2) Stopa nezaposlenosti prema ILO definiciji, periodična procjena. 3) Isključujući Kosovo i Metohiju. -4) Stopa nezaposlenosti prema ILO definiciji, kraj godine.

Izvor: WIW (Lipanj 2001).

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 29.

Tablica 5.

BRUTO FIKSNE INVESTICIJE
stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001. ¹⁾	2001.	2002.	2002.	2003.	Indeks 1989=100 2000 ¹⁾
Češka	19.8	8.2	-2.9	0.1	-1.0	5.3	7.2	6.0	8.1	7	7	127.4
Mađarska	-4.3	6.7	9.2	13.3	5.9	7.7	3.1	4.1	-	5	10	138.1
Poljska	16.5	19.7	21.7	14.2	6.8	2.7	-9.8	1.2	-13.3	-9	-4	188.3
Slovačka	1.8	30.9	14.3	11.0	-18.5	1.2	9.6	9.4	-0.8	3	10	105.7
Slovenija	16.8	8.9	11.6	11.3	19.1	0.2	-1.9	-3.4	-	3	4	165.7
Bugarska	16.1	-21.2	-20.9	35.2	20.8	15.4	19.9	17.2	4.5	-	-	82.6
Rumunjska	7.0	5.7	1.7	-5.7	-4.8	4.6	6.6	7.0	4.8	4	5	73.5
Hrvatska	-	37.6	26.4	2.5	-1.1	-3.5	9.7	11.6	-	5	6	-
Makedonija	10.2	6.5	-4.3	-2.6	-1.4	-	-	-	-	-	-	61.5 ³⁾
Jugoslavija ²⁾	-3.7	-5.7	0.8	-2.2	-29.7	13.3	-	-	-	-	-	18.7 ⁴⁾
Rusija ²⁾	-10.0	-18.0	-5.0	-12.0	5.3	17.7	8.7	5.9	1.2	6	8	28.5
Ukrajina ²⁾	-35.1	-22.0	-8.8	6.1	0.4	14.4	17.2	23.7	9.6	15	15	27.3

NAPOMENE: 1) Preliminarno. -2) Bruto fiksne investicije. -3) 1999. prema 1989. -4) 2000. prema 1989.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 4.

Tablica 6.

VANJSKE DIREKTNE INVESTICIJE PO GODINAMA
 u milijunima USD

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
										procjena
Češka	654	869	2562	1428	1300	3718	6324	4986	4916	3500
Mađarska	2339	1147	4453	2275	2173	2036	1970	1649	2443	1000
Poljska	1715	1875	3659	4498	4908	6365	7270	9342	8000	6000
Slovačka	179	273	258	358	220	684	390	2075	1475	3500
Slovenija	113	128	177	194	375	248	181	176	442	600
Ukupno (5)	4999	4292	11110	8753	8977	13051	16135	18228	17276	14600
Bugarska	40	105	90	109	505	537	-	1002	689	600
Rumunjska	94	341	419	263	1215	2031	1041	1040	1137	1000
Ukupno (7)	5133	4738	11619	9125	10697	15619	17995	20270	19102	16200
Estonija	162	215	202	151	267	581	305	387	542	400
Latvija	44	213	178	382	521	357	348	408	201	400
Litva	31	31	73	152	355	926	486	379	446	400
Ukupno (10)	5371	5196	12072	9810	11839	17482	19134	21443	20291	17400
Hrvatska	120	117	121	516	551	1014	1637	1126	1502	1100
Makedonija	-	19	9	11	16	118	32	176	442	500
Bosna i Hercegovina	-	-	-	-	-	100	90	150	130	200
Jugoslavija	-	-	-	-	740	113	112	25	165	500
Rusija	1211	690	2065	2579	4865	2762	3309	2714	2540	2500
Ukrajina	200	159	267	521	623	743	496	595	769	500

Izvor: Nacionalne banke odgovarajućih zemalja, WIIW predviđanje.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 11.

Tablica 7.

VANJSKE DIREKTNE INVESTICIJE KUMULATIVNO
u milijunima USD

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Češka	3423	4547	7350	8572	9234	14375	17552	21644	26764
Mađarska	5585	7095	11926	14961	16086	18517	19299	19804	23562
Poljska	2307	3789	7843	11463	14587	22479	26075	33603	39000
Slovačka	-	897	1268	2046	2083	2890	3188	4504	6000
Slovenija	954	1326	1763	1998	2207	2766	2657	2809	3400
Ukupno (5)	-	17654	30180	39040	44197	61027	68771	82363	98727
Bugarska	141	247	337	446	951	1488	2307	3309	3997
Rumunjska	211	552	971	1234	2449	4480	5521	6561	7698
Ukupno (7)	-	18453	31488	40720	47597	66996	76599	92232	110422
Estonija	239	495	737	838	1148	1822	2467	2645	3155
Latvija	75	309	616	936	1272	1558	1795	2081	2216
Litva	153	310	352	700	1041	1625	2063	2334	2666
Ukupno (10)	-	19566	33191	43195	51057	72000	82925	99293	118458
Hrvatska	120	238	359	874	1425	2439	4075	5202	6703
Makedonija	-	19	28	40	55	173	205	381	824
Bosna i Hercegovina	-	-	-	-	-	100	190	340	470
Jugoslavija	-	-	-	-	740	853	965	990	1155
Rusija	1211	1901	3966	6545	11410	14172	17481	20195	22735
Ukrajina	370	529	796	1317	1940	2683	3179	3774	4543

Izvor: Za Češku, Mađarsku, Poljsku, Slovačku, Sloveniju, Estoniju, Latviju, Litvu, Hrvatsku: Nacionalne banke odgovarajućih zemalja prema međunarodnoj investicijskoj poziciji. Za Bugarsku, Rumunjsku, Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu, Jugoslaviju, Rusiju, Ukrajinu: kumulativni prilivi u USD bazirani na tablici 7.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 11.

Tablica 8.

VANJSKA TRGOVINA SREDNJE I ISTOČNE EUROPE I GLAVNIH
 DRŽAVA SAVEZA NEOVISNIH DRŽAVA U EUR mn
 (bazirano na statistikama)

		1997.	1998.	1999.	2000.	2001. ¹⁾	2000. 1999.	2001. 2000	2001. 1.tromjesjeće	2002. I-III 01	I-III 02 I-III 01
							u%	u%			u%
Češka ²⁾	Uvoz	19812	23070	24641	31483	37255	27.8	18.3	9164	9870	7.7
	Izvoz	24014	25289	26387	34876	40693	32.2	16.7	9918	10166	2.5
	Balans	-4203	-2219	-1747	-3393	-3438	-	-	-755	-296	-
Mađarska ³⁾	Uvoz	16910	20477	23491	30545	34082	30.0	11.6	8157	8844	8.4
	Izvoz	18780	22871	26288	34856	37654	32.6	8.0	9137	9298	1.8
	Balans	-1869	-2394	-2797	-4312	-3572	-	-	-980	-454	-
Poljska	Uvoz	22798	25145	25729	34383	40375	33.6	17.4	9924	10213	2.9
	Izvoz	37484	41539	43151	53122	56223	23.1	5.8	13446	13482	0.3
	Balans	-14686	-16394	-17422	-18739	-15848	-	-	-3522	-3268	-
Slovačka ⁴⁾	Uvoz	7299	9541	9602	12880	14101	34.1	9.5	3411	3399	-0.3
	Izvoz	9119	11635	10628	13860	16484	30.4	18.9	3841	3859	0.5
	Balans	-1820	-2094	-1025	-980	-2383	-	-	-431	-460	-
Slovenija	Uvoz	7413	8052	8037	9505	10348	18.3	8.9	2612	2653	1.6
	Izvoz	8290	8999	9482	10996	11342	16.0	3.1	2815	2817	0.1
	Balans	-876	-947	-1445	-1491	-994	-	-	-203	-164	-
CEEC-5	Uvoz	74233	86285	91500	118795	136160	29.8	14.6	33267	34980	5.1
	Izvoz	97687	110334	115936	147709	162395	27.4	9.9	39158	39622	1.2
	Balans	-23454	-24049	-24436	-28915	-26235	-	-	-5891	-4642	-
Bugarska ⁵⁾	Uvoz	4368	3841	3734	5253	5707	40.7	8.6	1388	1362	-1.9
	Izvoz	4361	4476	5140	7085	8104	37.8	14.4	1768	1787	1.1
	Balans	7	-635	-1406	-1832	-2397	-	-	-380	-425	-1.9
Rumunjska	Uvoz	7434	7412	7956	11219	12711	41.0	13.3	3112	3309	6.3
	Izvoz	9946	10569	9896	14128	17363	42.8	22.9	4002	4170	4.2
	Balans	-2512	-3157	-1940	-2909	-4652	-	-	-889	-861	-
CEEC-7	Uvoz	86035	97539	103190	135267	154578	31.1	14.3	37767	39651	5.0
	Izvoz	111994	125379	130972	168922	187862	29.0	11.2	44927	45578	1.4
	Balans	-25959	-27841	-27782	-33656	-33285	-	-	-7160	-5928	-
Hrvatska ⁶⁾	Uvoz	3666	4046	4027	4818	5203	18.9	8.0	1184	1180	-0.4
	Izvoz	8060	7477	7324	8588	10118	16.8	17.8	2163	2411	11.5
	Balans	-4394	-3431	-3297	-3770	-4915	-	-	-979	-1231	-
Makedonija	Uvoz	1091	1170	1117	1431	1736	28.2	21.3	316	277	-12.2
	Izvoz	1568	1709	1665	2266	1884	36.1	-16.9	434	499	15.0
	Balans	-478	-539	-548	-835	-148	-	-	-118	-222	-
Jugoslavija ⁷⁾	Uvoz	2360	2518	1391	1808	2095	30.0	15.9	479	505	5.4
	Izvoz	4245	4283	3081	3892	5385	26.3	38.4	1386	1369	-1.2
	Balans	-1885	-1766	-1690	-2084	-3290	-	-	-906	-864	-

Nastavak tablice 8.

Rusija ⁴⁾	Uvoz	78479	66874	70960	114177	115041	60.9	0.8	27601	25333	-8.2
	Izvoz	63489	51785	37027	48593	59607	31.2	22.7	12001	14120	17.7
	Balans	14990	15089	33933	65584	55434	-	-	15600	11213	-
Ukrajina	Uvoz	12550	11283	10856	15771	18159	45.3	15.1	4116	4419	7.4
	Izvoz	15103	13103	11104	15104	17612	36.0	16.6	3856	4047	5.0
	Balans	-2554	-1820	-248	667	547	-	-	259	372	-

NAPOMENE: 1) Preliminarno. -2) Od 1998. nova metodologija. - 3) Od 1999. nova metodologija. -4) Od 2000. nova metodologija. 5) Od 1999. isključujući Kosovo i Metohiju. 6) Uključujući procjenu od neregistrirane trgovine.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 8.

Tablica 9.

VANJSKA FINANCIJSKA POZICIJA
USD bn, kraj razdoblja

	Bruto vanjski dug ¹⁾		Bruto rezerve Narodne banke (isključujući zlato) ²⁾			Tekući račun				Tekući račun u % BDP-a		
	2001.	2002.	2001.	2002.	2000.	2001.	2002.	2003.	2000.	2001.	2002.	2003.
	Ožujak		Ožujak									
Češka	21.7	-	14.5	14.8	-2.7	-2.6	-3.3	-4.0	-5.3	-4.6	-4.7	-4.8
Mađarska	33.4	32.5	10.8	9.6	-1.3	-1.1	-2.7	-2.8	-2.9	-2.1	-4.3	-3.9
Poljska	70.2	-	26.6	27.1	-10.0	-7.2	-7.7	-8.0	-6.3	-4.1	-4.4	-4.3
Slovačka	11.0	11.5 ^{Velj.}	4.2	4.7	-0.7	-1.8	-1.5	-1.1	-3.6	-8.6	-6.5	-4.3
Slovenija	6.7	6.7	4.3	4.5	-0.6	-0.1	0.1	0.1	-3.4	-0.4	0.5	0.4
Bugarska	10.6	10.3	3.3	2.9	-0.7	-0.9	-0.8	-0.8	-5.6	-6.5	-5.0	-4.4
Rumunjska	11.6	11.6	3.9	4.1	-1.4	-2.3	-2.3	-2.6	-3.7	-5.9	-5.1	-4.9
Hrvatska	11.1	11.4	4.7	4.9	-0.4	-0.6	-0.8	-0.9	-2.3	-3.1	-3.5	-3.6
Makedonija	1.4	1.4	0.7	-	-0.1	-0.4	-0.3	-0.3	-3.0	-10.3	-6.5	-6.0
Jugoslavija	11.2	-	1.2	1.5	-1.3	-0.6	-1.2	-1.2	-16.0	-5.9	-8.6	-7.5
Rusija	140.0	-	36.6	37.3	46.4	35.1	25.0	20.0	17.9	11.3	7.1	5.4
Ukrajina	12.1	-	3.0	-	1.5	1.4	0.0	-	4.7	3.7	0.0	-

NAPOMENE: 1) U konvertibilnim valutama za Bugarsku, Češku. Za detaljnije informacije vidi tablice priložene izvješćima za pojedine zemlje. -2) Uključujući zlato za Češku, Mađarsku, Poljsku, Rusiju, Slovačku, Ukrajinu. Cifre za Mađarsku korespondiraju ukupnim rezervama zemlje.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 10.

Tablica 10.

INDEKSI TEČAJNIH DEVIJACIJA

Zemlja	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Češka	3.38	2.90	2.68	2.68	2.47	2.50	2.44	2.27
Mađarska	2.30	2.46	2.43	2.32	2.39	2.36	2.26	2.09
Poljska	2.60	2.47	2.28	2.22	2.13	2.20	1.99	1.78
Slovačka	3.28	2.99	2.90	2.79	2.80	2.99	2.77	2.73
Slovenija	1.82	1.59	1.61	1.59	1.54	1.53	1.57	1.54
Bugarska	4.10	4.15	4.22	4.88	4.16	4.05	3.88	3.72
Rumunjska	4.87	4.77	4.90	4.27	3.41	3.89	3.38	3.28
Estonija	5.53	3.08	2.59	2.56	2.39	2.31	2.26	2.18
Hrvatska	2.14	1.67	1.65	1.62	1.53	1.61	1.56	1.51
Makedonija	3.31	2.15	2.16	3.12	3.38	3.33	3.15	3.12
Rusija	7.24	3.49	2.77	2.01	2.97	4.35	3.14	2.72
Ukrajina	8.45	6.06	4.46	3.80	4.50	5.72	5.44	4.88
Austrija	0.91	0.88	0.90	0.96	0.95	0.97	0.98	0.98

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Ova tablica je konstruirana na osnovi studije: Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 35,36,37,38,39.

NAPOMENA: Indeks tečajne devijacije je termin koji je Bečki institut za komparativne međunarodne studije definirao kao odnos između tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene.

Tablica II.

EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI - KOMPARATIVNI EKONOMSKI INDIKATORI

	BDP 2001 Indeks 1990=100	Bruto industrijska proizvodnja Indeks 2000 1989=100	Produktivnost rada u industriji Indeks 2001 1989=100	Stopa inflacije 2001.	Stopa neza- poslenosti u 2001.	Vanjskotrgo- vinski balans u mn EUR 2001.	Tekući račun u bn EUR u 2001.	Tekući račun u % BDP-a 2001.	BDP po stanovniku EUR (p.p.p.) 2001.	BDP po stanovniku EU-15=100 2001.	Indeks tečajne devijacije 2001. (bazirano na ECU)
Češka	104.5	87.2	137.6	4.7	8.9	-3438	-2.6	-4.6	13958	61	2.27
Mađarska	112.1	142.0	236.2	9.2	8.0	-3572	-1.1	-2.1	11870	52	2.09
Poljska	144.6	129.6	199.5	5.5	17.4	-15848	-7.2	-4.1	9057	40	1.78
Slovačka	108.7	95.5	130.6	7.3	18.6	-2383	-1.8	-8.6	11575	51	2.73
Slovenija	123.7	82.6	156.8	8.4	11.8	-994	-0.1	-0.4	16251	71	1.54
Bugarska	84.2	50.5	125.3	7.4	17.3	-2397	-0.9	-6.5	7011	31	3.72
Rumunjska	88.3	53.7	116.5	34.5	8.6	-4652	-2.3	-5.9	5660	25	3.28
Hrvatska	90.3	60.3	142.7	4.9	23.1	-4915	-0.6	-3.1	8855	39	1.51
Rusija	69.4	59.9	96.6	21.6	8.7	55434	35.1	11.3	6526	29	2.72
Ukrajina	47.1	65.4	126.3	12.0	3.7	547	1.4	3.7	4187	18	4.88

NAPOMENE: 1) Preliminarno. -2) Prodaje. -3) WIIW procjena.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Ova tablica je konstruirana na osnovi studije: Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002

Tablica 12.

BDP PO STANOVNIKU, OD 2002. KONSTANTNE CIJENE
 (ECU/EUR)

	1990.	1993.	1995.	1996.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2005.	2010.	2015.
	projekcija pretpostavlja 4% rast BDP-a i nultu stopu rasta stanovništva											
Češka	10038	9798	11281	11980	12220	12542	13259	13958	14377	16172	19676	23938
Mađarska	7209	7366	8317	8597	9890	10560	11405	11870	12261	13792	16780	20416
Poljska	4576	4963	6302	6787	7785	8269	8791	9057	9057	9992	12157	14791
Slovačka	7486	6325	8248	8848	10156	10487	10943	11575	11980	13476	16395	19947
Slovenija	10110	9934	11607	12192	13546	14516	15482	16251	16739	18829	22908	27871
Bugarska	4861	4459	5006	4633	5722	6005	6500	7011	7256	8162	9931	12082
Rumunjska	5342	4852	5768	6113	4970	5054	5263	5660	5830	6558	7978	9707
Estonija	-	5145	5734	6125	7685	7823	9002	9715	10104	11475	13961	16986
Latvija	7106	4058	4447	4725	5850	6086	6689	7376	7782	8922	10855	13207
Litva	7352	4995	5088	5455	7401	7305	7802	8470	8851	10051	12229	14879
Hrvatska	5980	4359	5214	5833	7540	7571	8339	8855	9121	10259	12482	15186
Makedonija	3943	3470	3769	3845	5380	5696	6056	5865	5865	6470	7872	9578
Rusija	8435	6894	6157	6064	5001	5399	6045	6526	6748	7576	9217	11214
Ukrajina	5876	4558	3324	3066	3316	3403	3714	4187	4354	4945	6016	7320
	projekcija pretpostavlja 2% rast BDP-a i nultu stopu rasta stanovništva											
Austrija	15945	18093	19937	20647	21589	22590	23801	24613	25105	26642	29415	32476
Njemačka	15052	17593	19890	19922	20916	21795	23018	23557	24028	25499	28153	31083
Grčka	8767	10395	11920	12319	13182	13999	15014	16079	16400	17404	19216	21216
Portugal	9263	11086	12761	13153	14352	15329	16208	17236	17581	18657	20599	22742
Španjolska	11500	12897	14141	14667	15647	16806	17922	19037	19418	20607	22751	25119
Turska	4416	5163	5239	5533	5988	5818	6299	5828	5944	6308	6965	7690
Japan	17241	19656	21675	22600	22907	23492	24467	24600	25092	26628	29400	32460
SAD	21852	23889	26141	27140	29704	31173	33092	33769	34444	36552	40357	44557
EU (15)												
prosjek	14750	16282	18153	18574	19802	20790	21996	22879	23337	24765	27342	30188
	1990.	1993.	1995.	1996.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2005.	2010.	2015.
Češka	68	60	62	64	62	60	60	61	62	65	72	79
Mađarska	49	45	46	46	50	51	52	52	53	56	61	68
Poljska	31	30	35	37	39	40	40	40	39	40	44	49
Slovačka	51	39	45	48	51	50	50	51	51	54	60	66
Slovenija	69	61	64	66	68	70	70	71	72	76	84	92
Bugarska	33	27	28	25	29	29	30	31	31	33	36	40
Rumunjska	36	30	32	33	25	24	24	25	25	26	29	32
Estonija	-	32	32	33	39	38	41	42	43	46	51	56
Latvija	-	25	24	25	30	29	30	32	33	36	40	44
Litva	-	31	28	29	37	35	35	37	38	41	45	49
Hrvatska	41	27	29	31	38	36	38	39	39	41	46	50
Makedonija	27	21	21	21	27	27	28	26	25	26	29	32
Rusija	57	42	34	33	25	26	27	29	29	31	34	37
Ukrajina	40	28	18	17	17	16	17	18	19	20	22	24

Nastavak tablice 12.

Austrija	108	111	110	111	109	109	108	108	108	108	108	108
Njemačka	102	108	110	107	106	105	105	103	103	103	103	103
Grčka	59	64	66	66	67	67	68	70	70	70	70	70
Portugal	63	68	70	71	72	74	74	75	75	75	75	75
Španjolska	78	79	78	79	79	81	81	83	83	83	83	83
Turska	30	32	29	30	30	28	29	25	25	25	25	25
Japan	117	121	119	122	116	113	111	108	108	108	108	108
SAD	148	147	144	146	150	150	150	148	148	148	148	148
EU (15) prosjeak	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Izvor: BENCHMARK RESULTS OF THE 1996 EUROSTAT-OECD COMPARISON BY ANALYTICAL CATEGORIES (preliminarno), OECD, 1998; Nacionalne statistike; WIFO; WIW procjena.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No. 285. July 2002. str. 34

LITERATURA:

- 1) Baletić, Zvonimir (ed.et.al.): Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji (Croatian Economy in Transition), Ekonomski institut, Zagreb, 1999.
- 2) Bisogno, M. (i grupa suradnika iz Svjetske banke, Državnog zavoda za statistiku i Ekonomskog instituta Zagreb): Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju Hrvatske, Dokument Svjetske banke, lipanj 2000.
- 3) Bogomolov, Oleg T. (ed.et.al): Market Forces in Planned Economies, MacMillan in association with the International Economic Association, London, 1990.
- 4) Kolodko, Grzegorz: Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant..., TRANSITION, Volume 9, No. 3, June 1998. World Bank, Washington, D.C.
- 5) Macesich, George: International Monetary Fund: A New Role, Ekonomski pregled, No.1-2, 2000.
- 6) Materijali sa XIII Svjetskog kongresa ekonomista, Lisabon 9-13 rujan 2002.
- 7) Mencinger, Jože: The Benefits of Ignoring IMF, Ekonomski pregled br. 3-4, 2002.
- 8) Nikić Gorazd: "Strukturne promjene u prerađivačkoj industriji Hrvatske", Ekonomski pregled br. 1-2, Zagreb 2002. str. 191-225.
- 9) Pöschl Joseph (et. al): Transition Countries, Face Up to Global Stagnation: Is it Catching?, Research Reports No. 283. February 2002.
- 10) Podkaminer, Leon...(et.al.): Transition Countries in 2002: Losing Steam, Research Reports No 285, July 2002.
- 11) Santini Guste (ed.et.al): Hrvatska gospodarska kriza i pravac zaokreta iz recesije u ekonomski razvoj, HAZU i RIFIN, Ekonomija/Economics, godina 8, broj 1, Zagreb, svibanj 2001.

- 12) Saunders, Christopher T. (ed.et.al.): Economics and Politics of Transition, MacMillan, London, 1992.
- 13) Stiglitz, Joseph: Beyond the Washington Consensus, TRANSITION, Volume 9, No.3 une 1998, World Bank, Washington D.C.
- 14) Sirotković, Jakov (ed.et.al): Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske, HAZU, Zagreb, 2001.
- 15) Veselica, Vladimir i Vojnić, Dragomir: Misli i pogledi o razvitku Hrvatske, HAZU i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 1999.
- 16) Veselica Vladimir, Vojnić Dragomir, Sirotković Jakov, Družić Ivo, Družić Gordan, Bratko Stjepan: Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske, HAZU i HDE, Zagreb, 2001.
- 17) Vojnić, Dragomir: Ekonomija i politika tranzicije, Ekonomski institut, Zagreb, 1993.
- 18) Vojnić, Dragomir: Ekonomska znanost i ekonomska politika u svjetlu idejnih kretanja, u: Ivo Družić (ed.et.al): "Stabilizacija - participacija - razvoj" Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2002.
- 19) Zdunić, Stjepan (ed. et.al.): Privatizacija u politici gospodarskog razvitka Hrvatske (Privatization in the Policy of Economic Development of Croatia), Ekonomski institut, Zagreb, 1991.

QUO VADIS CROATIA ECONOMIC SCIENCE AND ECONOMIC POLICY DURING TRANSITION

Summary

Economic science and economic policy are two segments of different entireties. Economic science is a part of science. Its makers are scientists who as a rule behave according to the criterion of struggle for scientific truth.

Economic policy is a part of entire policy. Its makers are politicians who can be at the same time scientists who behave according to the struggle for power criterion.

Croatia and Slovenia started transition on conceptual bases commonly prepared by Croatian and Slovenian economists. Conversely to the same starting bases the results of transitional achievements are drastically different.

These big differences in transitional achievements cannot be attributed only to the war but also to mistakes of economic and entire policy. Slovenia created such political atmosphere which was acceptable for international community, especially European Union. Economic policy, especially privatization policy, was run on the bases made together with Croatian economists. Slovenia is at the top of countries in transition and it will be first associated to the European Union.

Croatia created such political atmosphere which was not acceptable for international community, especially European Union. It was developed such macroeconomic and macropolitical environment which was favourable to a broad scale of social deviations,

and that is especially because of degradation of functions of law-based on social state, and human rights and freedoms.

During the ninetieth, two groups of mistakes of economic policy brought Croatian economy and society into deep economic and moral crisis.

The first is related to the tycoon privatization, and the second to the wrong level of stabilization. It was developed such model of economic activity which was based on development of trade and the imports expansion, that is diametrically opposed to that one presumed by theory and practice. So far, the new government of the left centre has not succeeded to realize the unity of political power and action, aimed to the change of this model.